

J. rom. f.

24^f

offert par l'un des Éditeurs
à Monsieur Neuenbach Résident
du Consulat d'Appel à Anspach

From F.
130 ma
24 f

Fragmenta

Mei

<36636690970018

<36636690970018

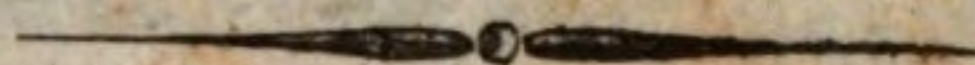
Bayer. Staatsbibliothek

VATICANA
JURIS ROMANI
FRAGMENTA,

ROMÆ NUPER AB ANGELO MAIO DETECTA ET EDITA,

GALLICIS TYPIS MANDAVÉRUNT

EPHEMERIDUM QUÆ THEMIDIS NOMINE PUBLICANTUR,
EDITORES.

PARISIIS,

APUD PANJAT, NATU MAJOREM, BIBLIOPOLAM, VIA VULGO DICTA
Rue Christine, n° 3.

mmmm

DÉCEMBRE 1823.

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS

LECTORI BENEVOLO.

TEXTUS juridicos gallicis typis edendos curavimus, qui præcipuum obtinent locum inter eos quos nuper detexit et edidit vir doctissimus Angelus Maius, bibliothecæ Vaticanæ præfectus; cuius exemplum in hâc nostrâ editione omnino imitati sumus. — Cæterum, undè et quomodo hæc Ante-Justinianeï juris fragmenta in lucem prodierint, et quænam iis, in palimpsesto, ubi latebant, accesserint, ipse docebit:

« Est in sinibus bibliothecæ Vaticanæ reconditus latinus codex membraneus, litteris partim quadratis, sæculi ferme octavi, prænotatus numero **VMDCCLXVI**, qui sanctorum Aegypti anchoritarum collationes auctore Cassiano continet. Exemplar initio hiat, qua de re in ipso bibliothecæ syllabo admonemur: incipit nimirum in collatione quarta cap. **XII**, cuius tamen verba priora desunt: desinit autem in decima; quo fit ut codex quartam operis partem complectatur.

« Quin hic codex e bibliotheca Bobiensi ad nos venerit, dubitare non licet, quamquam eius monasterii non habet inscriptionem, propterea quod priora folia, ut dixi, amisit. Re autem vera *Pa-*

Palimpse-
stus vati-
canus.

trum collationes recensentur in vetere bibliothecae Bobiensis catalogo, quem edidit Muratorius (1). Tum forma, et stemma, et ornatus, et reliquorum Bobiensium proximus comitatus, Bobiensem patriam undique clamant. Quae res eo fit evidentior, quod reliquiae, ibidem cum antiquiore iure latentes, corporis Theodosiani (de quibus infra loquendum erit), eadem manu scribi videntur, qua pars fragmentorum Taurinensium eiusdem corporis, quorum membranas de Bobiensi coenobio translatas fuisse novimus.

« Constat codex chartis omnino centum, quarum tres supra quadraginta, ante scriptum ibi Cassianum, purae erant : reliquae ad id genus membranarum pertinent, quae antiquissimis temporibus scriptae, mox vastitati addictae fuerunt, ita ut, priore argumento eluto, novum acceperint.—Quae purae erant membranae, eas monachus scriptor formae oblongae fieri curavit : deficientibus autem puris, tres codices civilis iuris discerpserit, iisque, dilutis ac pro sua praesenti necessitate circumcisis et complicatis, abusus est. Quae res, quia paulo longiorem postulat orationem, particulatim a me dicetur.

(1) Antiq. Ital. med. aev., T. III. p. 819.

« Tria, ut dixi, fuerunt iuris volumina, quibus manus exitiosas Bobiensis librarius attulit, quum Patrum collationes scriberet. Primum est volumen inediti eius operis quod nunc in lucem profertur: codex nimirum quadratus olim, grandiorisque modi, ita ut singulae paginae versus xxxii, eosque praelongos, complectantur. Ex hoc amplissimo codice membranas multas ad suos usus vocavit is qui Cassiani opus descripsit: quas nimirum membranas non solum lauit, ob rescribendum, verum eas scidit, nempe ex singulis foliis paribus plura fecit, par unum videlicet, simplexque unum: hic enim erat modulus ad novum librum oblongum accommodatior. Porro haec incisorum foliorum frusta partim in novo codice, quamquam satis perturbata, adsuta fuerunt; quae nunc denuo ad suas sedes retracta iuxtaque posita coalescunt, ita ut ipsa litterarum elementa cultro olim dissecta, nunc rursus coeant atque in integritatem suam vindicentur. Multa pars tamen incisorum foliorum in codice non est re-tenta: cuius mali culpam fortuna sustinet; eoque maiorem, quod, his fragmentis exceptis, moles reliqua immensi fortasse operis universum ius complectentis, in Bobiensibus forulis extabuisse videtur. Interim quam in manibus habeo partem

De palim-
psesti ea
parte in
qua sunt
reliquae
ineditae
iuris.

operis diligenti studio expoliendam sarciendamque curavi, dedique operam ut liber meus imaginem veluti restituti codicis exhiberet: paginarum scilicet notas adscripsi, versiculos adnumeravi, lineaque suspensa distinxī: foliorum vero incisionem, ubi scilicet nunc vulnus coit, duplici linea designavi; triplici autem transitiones ad aliam paginam; punctis denique materiae defectum.

Dē ratio-
ne par-
tium or-
dinanda-
rum.

• Iam ob partes perturbatissimi operis recte ordinandas, qui labor edendorum palimpsestorum molestissimus est, usus in primis sum quaternionum notis, quarum aliquot in membranis superstites esse videbam, nempe vi. xv. xxvii. xxviii. Igitur titulum *ex empto et vendito* primum posui, quia in vi quaternione est: mox titulum *de usufructu*, qui est in quaternione xv, secundum feci. Titulum vero *de re uxoria ac dotibus* statim certa auctoritate subtexui, quia prius eius folium cum folio extremo *de usufructu* cohaeret. Exin scripsi titulum *de excusatione*, qui est in quaternione xxvii, bonum sane fragmentum, quia superest quaternio integer, dempto sesquifolio, seu paginis duabus et totidem aliarum dimidiis partibus. Exin collocandi fuerunt tituli *quando donator* etc. et *de donationibus*

ad legem Cinciam, quorum uterque in quarter-
nione xxviii scribitur, praeclarum rursus frag-
mentum et adhuc paulo maius, quia quaternio
nonnisi quatuor paginarum dimidias partes desi-
derat. Fragmentum denique *de cognitoribus et*
procuratoribus, quod nulla nota numerali insi-
gnitur, extremum collocavi. — En autem ordina-
tarum paginarum imaginem. Signum $\cup$ foliorum
parium cohaerentiam indicat; signum $\parallel$ foliorum
abscissorum redintegratam continuitatem; aste-
riscus denique folia mutila.

Q. VI. pag. 60. b. a. $\cup$ 61. b. * a. *) Ex empto et ven-
(Q. VII. 58. b. a. $\cup$ 63. b. * a. *) dito.

Q. XV. 88. b. a. $\parallel$ 87. b. a. $\cup$ 85. b. a.) De usufructu.
98. b. * a. * $\cup$ 98. aa. * bb. *)

(Q. XVI? 96. a. b. $\parallel$ 95. a. b. $\cup$ 91. a. b.) De usufructu.
(Q. XVII?) 99. b. * a. *) *Item* de re uxo-
ria ac dotibus.

Q. XXVII. 82. a. b. $\cup$ 89. a. b. $\parallel$ 84. b. a.)
97. a. b. $\parallel$ 92. b. a. $\cup$ 90. a. b.) De excusatione.
..... 100. b. * a. *)
94. b. * a. * $\cup$ 93. b. a.)

Q. XXVIII. 21. b. a. $\parallel$ 86. b. a. $\cup$ 20. b. a.) Quando dona-
23. b. * a. * $\cup$ 18. b. a.) tor intellegatur
19. a. b. $\cup$ 22. a. * b. *) revocasse volun-
17. b. a. $\parallel$ 85. a. b. $\cup$ 24. b. a.) tatem. *Item* de
donationibus ad
legem Cinciam,

(Q. XXV.) 62. b. a. $\cup$ 59. b. * a. *) De cognitoribus
et procuratori-
bus.

(a**)

• Sunt igitur partes quaternionum octo; paginae autem quinquaginta sex; quarum viginti mutilae; integrae triginta sex.

De aetate
et natura
iuridici
huius operis.

« Sequitur ut vestigem quodnam genus iuridici operis in his membranis supersit, quaeque eius aetas esse videatur. Ad hanc quod attinet, quando quidem, in tam copiosis reliquiis, nulla mentio est Theodosiani codicis vel pandectarum Iustiniani, nullusque auctor vel Caesar Valentiniano seniore posterior commemoratur; quum tamen Gregorianus et Hermogenianus codices haud semel laudentur; mihi satis exploratum videtur, aetatem huius operis incidere in illud tempus quod ab Hermogeniani codicis editione ad Theodosiani collectionem excurrit. Certe legum quae in Vaticanis fragmentis occurrunt, recentissima omnium est¹ quae datur anno sexto Valentiniani senioris, Christi videlicet cccclxviii. — De operis autem genere, quis non meminit, quot ante Iustinianum commemorentur digesta seu pandectae quas magni nominis homines ob iuvanda discentium studia confecerant? Praeterquam quod ipse Theodosius de pandectis instruendis cogitavisse videtur. Nam per solas prin-

¹ Tit. ex empt. et vend., p. 12.

cipum constitutiones in eius codice conglobatas atque brevias, qui fieri potuit, ut universae iuris scientiae satis esset consultum, qui tamen regiarum curarum scopus fuit? —Vaticanarum igitur pandectarum (si fas ita loqui) corpus publicane an privata auctoritate conditum est? Res habere videtur diuturnam et gravem deliberationem: ego autem suspensio heic pede incedo, nec ubi forte incautior, quamvis in planissimo campo veritatis offendam. Ceteroqui opus ab auctore ethnico scriptum videtur. Illud vero statim legentibus patet, Vaticana fragmenta in eo differre a pandectis Justinianeis, quod hae doctrinas tantum prudentium continent, constitutionibus principum codici reservatis; Vaticani autem operis scriptor responsa prudentium legibus principum interponit. In eo rursus discordia est, quod quum in codice Justiniano constitutiones tituli eiusdem ex ordine temporis disponantur, noster anonymus nullam temporis rationem sequitur. — Porro haec Vaticana collectio inedita, ut dixi est: quamquam aliquot eius particulae, ut admonitiones meae plerumque docent, cum edito iure congruunt: quippe quae ex iisdem prudentium veterum legumque fontibus manant. Haud tamen semel quae in editis contractiora erant vel inter-

polata, ea nunc in Vaticanis foliis vel puriora leguntur vel integriora. Neque idcirco singulas accessiones lectoribus heic adnumerare in animo est, etsi, ut spero, permultae sunt in prisco iure lacunae, aut vexati loci, aut controversiae, quibus iam integritas novumque lumen accedet. Utique illa pars commentarii *ad legem Cinciam* in primis iucunda erit, quia de tam celebri plebiscito nihil propemodum in iure edito superest.

De codi-
cis palaeo-
graphia.

Post ventilatam de operis aetate probabilem opinionem, quaerendum superest quonam circiter saeculo ipsa codicis scriptura exarata videatur. Atque in primis ne opiner eandem esse aetatem operis quae codicis Vaticani, scholia obstare videntur, quibus margo interspersus est: perquam enim raro accidit ut scriptum aliquod eodem quo gignitur tempore scholiis inlustretur. Neque tamen scholiorum scriptura, licet valde rudis et inclinata, sequiorem arguit aetatem: qua super re cum satis alibi disserui¹, tum certiores omnino nos facit subscriptio illa in S. Hilarii codice basilicae Vaticanae, quae ut commode cum Symmachianae scripturae specimine coniungeretur, operam dedi. Ceteroqui nihil obstat quin

¹ Praef. ad Cic. de Rep. et ad Fronton.

textus ipsius scriptura quinti vel sexti saeculi esse dicatur : praesertim quia parum est credibile Vaticanas has pandectas, magnae, ut videtur, molis et sumptus atque laboris, scribi adhuc consuevisse postquam Caesar Iustinianus ceteris omnibus ante se iuris corporibus vim auctoritatemque publicam abrogaverat. Atque haud scio an siglorum quoque tanta copia, quae codicem totum occupat, ante Justinianae aetatis indicium sit : quia videlicet Iustinianus propter saepe inductas antinomias vetuit per siglorum captiones et compendiosa aenigmata suae certe collectionis textum conscribi. Omnino qui hunc codicem Vaticanum cum Caii codice Veronensi conferent, valde similia scripturae genera esse cognoscent, tum ipsa specie litterarum, tum etiam siglorum numero : nisi forte paulo concinnior Vaticanorum apicum elegantia est.

• Hactenus de illa palimpsesti parte, quae ius ineditum continet ; de qua prius quam sileo, id quoque gratus commemorabo, quod dum has reliquias, triennio ante a me detectas atque exscriptas, hoc demum anno imprimendas typis curarem, percommode accidit, ut in bibliotheca Vaticana studiorum suorum causa versaretur vir cl. Fridericus Bluhmius, Hamburgensis iuris con-

sultus, et in Halensi academia doctor; qui doctrinae exquisitae atque humanitatis eximiae iuvenis sponte se mihi adiutorem obtulit ad codicem iterum cum apographo meo conferendum, ad desperatos aliquot locos pervicacia vincendos, atque ad criticam mecum lucem, donec Romae versatus est, recentibus a praelo plagulis imper-
tiendam.

De frag-
mentis co-
dicis Theo-
dosiani.

« Praeter has ineditas anonymi reliquias operis, alia quoque sunt eodem in palimpsesto fragmenta iuris, de quibus breviter dicendum est. Bobiensis nimirum scriptor folia quaedam admiscuit, ex antiquo codice grandis molis Theodosiano detracta, quae si forte fortuna ad priores libros pertinuissent, quorum nonnisi exilis epitome superest, praeclara esset inventi utilitas; (undecim quippe ampla folia sunt, quibus in palimpsesto complicatis librarius numerum spatio minore duplicavit.) Sed in cognitam partem incidunt.

De frag-
mento le-
gis Bur-
gundio-
num.

• In Bobiensi denique palimpsesto unicum quoque folium agglutinatum fuit ex ea quae inscribitur lex Burgundionum: invenustioris equidem, pro barbaricorum temporum more; sed tamen tantae antiquitatis, ut ab ipsa operis aetate vix distare videatur. Id ego folium aegerrime om-

nium legi propter apices obscuratos atque demersos. Ceteroqui Bobiensis textus cum Ottoboniano, quem dedit Amadutius, collatus longe melior apparet, neque tot mendis, quot ille Ottobonianus, laborat. Desunt praeterea Bobiensi aliquot particulae, unde eorum confirmatur opinio, qui Burgundionum legem interpolatam existimaverunt. »

ADDITAMENTA ET EMENDATIONES.

Pag.

3. n. 1. v. 2. tuam corr. suam.

7. n. f. *Adde*: De alterius consulis omissione non infrequenti in subscriptionibus loquitur Zirkardinius ad novell. p. 255. sqq.8. v. 6. augustalis corr. amantissime. *Legesis Zirkardinium ad novell. p. 518. 498.*

v. 8. memorabunt, num pro memorabant?

v. 20. adde notam. Cod. iust. IIII. 47. 2.

10. n. b. casum passive pro lapsum.

n. 1. Albae Piceni mentio est etiam apud agrimensores, ed. Goes. p. 120.

11. v. 23. debemus.

12. v. 7. corr. Treu. Acc. Et in nota Treueris Accepta.

14. v. 13. lege: transferri. Per do lego legatum et per.

15. v. 25. conts corr. const.

Pag.

n. d. usufructus *fortasse pluraliter.*

18. v. 5. lege ita nec.

21. v. 6. lege usufructu.

25. v. 17. scribunt. Cod. habet scr. Ergo scribit, ut in dig.

24. v. 20. Poterit, a capite versus.

27. v. 4. lege facit. Sabinus.

v. 22. lege usufructus.

28. v. 6. lege aegrotante seruo, infante cuius operae nullae sunt, vel defectae senectutis homine. Nam et si agrum non aremus etc.

v. 11. retineat corr. retineri.

v. 21. hinc corr. hoc nomine.

n. b. Excidit utar incuria amanuensis.

30. *Verus titulus in membranis est de re uxoria ac dotibus.*

32. v. 4. a fin. verba titulo de re uxoria adduntur in cod. alia manu.

33. v. 16. aestimauerit *corr.* existimauerit.
marg. p. 99. b. Adde notam.
 Sequentes paginae
 duae mutilae inscri-
 buntur tantummodo
de re uxoria; recte
 an secus non iudico.
37. n. 2. Modestinum *corr.* Ulpianum.
39. v. 23. intra. *Ita cod. sed corr.* ultra.
40. v. 16. *adde notam.* confer infra p. 54.
42. v. 14. *adde notam.* Eadem leguntur p. 54.
 v. 16. *lege* iure testamento sine virgula.
43. v. 24. potio^{re}m *corr.* potiores.
44. v. 23. praetoris *supple inclinatis litteris* tutelar^{is}.
 v. 25. mu *corr.* ho.
45. n. a. *Nempe* rescripserunt. Nam p. 84. a. v. 18. *legitur* rrrunt.
- v. 26. *Dele* duas virgulas,
50. v. 15. aliis. *supple inclinatis litteris* rescripsit.
 v. 18. rare prouincialis. *corr.* r a re prouinciali, sed.
 v. 24. *supple inclin. litt.* Item an is qui se.
 v. 25. nominare possit quae-ritur. Et magis.
 v. 27. eligere an uelit negare se.

51. v. 1. nominare; *idque* imperator noster Diodoto.
 v. 3. *Item. licet* is qui tutor.
 v. 5. quod *corr.* tamen.
 v. 14. *Supple in lacuna inclin. litt.* rescripto ad.
52. v. 8. *Supple* patrona nepoti. Et confer p. 54.
 v. 16. non *corr.* nec.
53. n. d. solum *corr.* solius.
54. v. 22. propter. *Ita scripsi quia codex habet pp. Sed* malim praeter.
60. v. ult. *corr.* sollemnitate.
61. n. e. *cod. videtur habere* qs.
62. *Dele* notam e.
 v. 9. *Supple inclin. litt.* igitur.
64. v. 25. quando *corr.* quam dele.
 v. *penult. Dele* item.
70. v. 5. non dari *corr.* dari non.
 v. 9. uideatur *corr.* an uideatur.
71. n. a. pro quo *corr.* pro quod, *ubi non est emendatum.*
 n. b. *adde.* haec tamen ipsa scripta fuerant i. manu, et mox immerito deleta.
73. schol. *lege* sub emptione . . sub . . . us.
76. n. b. in *corr.* ita.
77. v. 28. rescripti *corr.* restitui.

EX EMPTO ET UENDITO ¹.

5 *Qui a muliere* || sine tutoris auctoritate sciens P. 6o. b.
rem Mancipi emit, uel falso tutore auctore, | quem sciit
non esse, non uidetur bona fide emisse : itaque et ue-
teres putant, et Sabi|nus et Cassius scribunt. Labeo
quidem putabat nec pro emptore eum possidere sed |
pro possessore. Proculus et Celsus pro emptore, quod
est uerius; nam et fructus suos fa|cit, quia scilicet
uoluntate dominae percipit : et mulier sine tutoris au-
ctorita|te possessionem alienare potest. Iulianus prop-
ter Rutilianam constitutionem ² eum qui pretium mu-
lieri dedisset, etiam usucapere; et si ante usucapionem
offerat mulier pecu|niam, desinere eum usucapere. |

10 P. ^a lib. III. R. ^b Usurae ^c uenditori post traditam
possessionem arbitrio iudicis praestantur |; ante tradi-
tam autem possessionem emptori quoque fructus rei
uice mutua praeberi nec|esse est : in neutro mora con-
siderabitur. |

Uenditor qui legem commissoriam exercere noluit,
ob residuum | pretium ^d iudicio uenditi recte agit; quo
secuto, legi renuntiatum uidetur. |

^a Nempe *Papinianus*, ut uidetur. ^b Scilicet *responsorum*. Et quidem
infra scribitur *Pap. res.* ^c Cod. *usure.* ^d *ptium*, et alibi *pces*, in-
terptatio, ubique scilicet subintellecto *prae non pre*; quæ tamen erant
corrigenda.

¹ Confer dig. xviii. 1, inst.
III. 24, Paul. II. 17, leg. Burg.
xxxv.

² *Gaius* inst. III. 35 : quæ
species actionis appellatur Ru-

tiliana, quia a prætore *Publio*
Rutilio, qui et bonorum uen-
ditionem introduxisse dicitur,
comparata est.

Qui die transacto legem commissoriam exercere no-
15 luit, postea uaria|re non potest ¹.

Pap. lib. III. Res. ^a Aede ^b sacra terrae ^c motu di-
ruta, locus aedificii | non est profanus, et ideo ueni-
ri ^d non potest ². |

Mulier seruam ea lege uendidit, ut si redisset ^e
in eam ciuitatem unde placuit | exportari, manus inie-
ctio esset. Manente uinculo seruitutis ³, si redierit, |
quae uendidit manum iniciet, et ex iure concessa man-
20 cipium adducet. Post manumissionem autem | si red-
ierit, in perpetuam seruitutem sub eadem lege publi-
ce ^f distrahet | quae uendidit. Si manum iniecerit
non liberatae, mancipium retinere poterit ac | manu-
mittere. Adimi quippe libertatem, et publice ^g uen-
ditionem ita fieri placuit, | ut propter pericula uendito-
res quaeuis ^h metuentes, seruis suis offensam uel duri-
tiam ⁴ | possint ⁱ paenitendo ^h remittere. |

25 Quominus possessio rei uenditae tradatur empti ^l iu-
dicio, decem annorum | praescriptione non impeditur. |

Euictione circa ^m dolum emptoris et iudicis iniuriam
secuta, duplum | ex empti iudicio secundum legem
contractus praestabitur. |

Creditor ^a ⁿ debitore pignus recte emit, siue in
30 exordio contractus ita conue|nit, siue postea. Nec in-

^a Verba Pap. lib. III. res. (non resp.) scribuntur litteris minoribus in-
clinatis. ^b Cod. aedes. Ita apud Frontonem ed. rom. p. 232 colas sy-
nonym. pro cola synonym.; et in codice concil. chalc. patisse pro pati se.

^c Cod. terre. ^d Ita cod. Sane et in Pii rescripto dig. I. 6. 2. legitur
ueniri; etsi nonnulli editores praeue dederunt uenire. ^e Cod. redisse.

^f Cod. publicæ. ^g Cod. publicæ. ^h Cod. q. u. superimpositis lienolis.

ⁱ Cod. possum. ^h Cod. penitendo. ^l Cod. emptio. ^m Videtur emen-
dandum citra. ⁿ Cod. ad, sed d uidetur deleta.

¹ Hunc Papiniani locum re-
fert Ulpianus dig. xviii. 3. 4.
§. 2.

² Extat dig. xviii. 1. 73.

³ Cf. cod. iust. III. 55. 3.

⁴ Cf. dig. I. 6. 2. XLVIII. 1. ff. 27.

certi pretii uenditio uidebitur, si conuenerit ut pecunia fae|noris non soluta creditor iure empti ^a domi-
 32 nium retineat, cum sortis et | usurarum quantitas ad
 diem soluendae pecuniae praestitutam certa sit. ||| P. 60. a.

Iniquam sententiam euictae rei periculum uendito-
 ris non spectare placuit, neque stipula|tionem aucto-
 ritatis committere. |

Conuenit ad diem pretio non soluto uenditori alte-
 rum tantum praestari : quod usu|rarum centensimam
 5 excedit, in fraudem iuris uidetur additum. | Diuersa
 causa est commissoriae legis, cum in ea specie non
 faenus illicitum | exerceatur, sed lex contractus non
 inprobabilis dicatur. |

Ante pretium solutum dominii quaestione mota,
 pretium emptor restituere | non cogetur, tametsi ma-
 ximi ^b fideiussores euictionis offerantur, cum ^c igno-
 rans | possidere ^d coeperit. Nam ususcipio frustra con-
 10 plebitur anticipata lite, nec | oportet euictionis secu-
 ritatem praestari, cum in ipso contractus limine do|mi-
 ni ^e periculum immineat. |

Uenditor ⁱ si per conlusionem imaginarium colo-
 num emptoris deci|piendi causa subposuit, ex empto
 tenebitur. Nec idcirco recte defenditur, si quo | faci-
 lius excogitatam fraudem retineret ^f, colonum et quin-
 15 que an|norum mercedes in fidem suam recipiat : alio-
 quin si bona fide locauit, | suspectus non erit.

Lege uenditionis inempto praedio facto, | fructus in-
 terea perceptos iudicio uenditi restitui placuit, quoniam

^a Cod. *emptio*; sed *o* deinde expuncta fuit. ^b Ita cod. ^c *Cum* su-
 peradditur. ^d Ante *possidere* scribitur *pata* (tum deletur) post rasuram
 uidelicet, sub qua prior extitit pars deleti uocabuli, ut uidetur *antici*,
 nempe *anticipata*. ^e Ita cod. pro *dominii*. ^f Ita cod.

ⁱ Hic locus usque ad *in fi-* *cis* uariatis, in dig. XVIII. 1.
dem tuam recipiat extat, pau- 49. ex epitomis Herinogeniani.

eo iure contractum | in exordio uidetur : sicuti in pecu-
 nia quanto minoris uenierit , ad diem pretio | non so-
 luto. Cui non est contrarium iudicium ab aedilibus
 20 in factum de recipiendo | pretio , mancipio ^a redditur ,
 quia displicuisse proponitur ; quod non erit necessa-
 rium si eadem | lege ^b contractum hostendatur ^c .

Fructus pendentes ¹ , etsi maturi fuerunt , si eos
 uenditor post uenditionem | ante diem soluendi pretii
 percepit , emptori restituendos esse conuenit , si non |
 aliud inter contrahentes placuit. |

25 Uino mutato ² , periculum emptorem spectat , quam-
 uis ante diem pretii soluendi uel condicione ^d emptio-
 nis inpleta id euenerit. Quod si mille amphoras | certo
 pretio , corpore non demonstrato uini uendidit , nul-
 lum emptoris interea periculum erit. |

Euictis agris ^e , quanti emptoris interest , iudicio em-
 30 pti lis aestimatur. Quod si ab initio conuenit , ut uen-
 ditor pretium restitueret , usurae quoque post euictio-
 tionem praestabuntur , | quamuis emptor post dominii
 32 litem inchoatum ^f fructum aduersario resti|tuat. Nam
 incommodum medii temporis damnum emptoris est. |||

P. 61. b.

.
 secundum ius in faci
 res inquietari sed actione fidu
 Ualeriano III. et Gallieno II. cons. (255)

Gallienus Aug.
 5 pupillorum a credito
 cari nullo possunt. Si igitur abs

^a Num pro *mancipi*? ^b Cod. *legem*. ^c Ita cod. heic et alibi. ^d Ita
 cod. Nisi forte dicendum est *condicionem*, et mox *inpletam*. ^e Cod. *agnis*.
^f Ita cod., non *inchoatam*.

1 Cf. dig. xviii. 1. 13. ff. 2 Cf. cod. iust. III. 49. 12.
 10, cod. iust. III. 49. 13.

- nita contra uenditionem a cr
- qui inquietari te in possess *Seculari*
- II. et Donato cons. (260)
- 10 per Iulium ^a in Ofilium spe.
- auxilium non potest denegari *pe-*
- cuniam creditoribus s
- habere non potuit in poss. , ...
- et usurarum , quia in commun
- 15 kal. iuliis. Uiminaci
- Gallienus Aug
- nandae non sunt. Aditus itaque *praeses prouinciae*.
- cedente e iussione ^b qui
- P P. ^c VIII, kal. nou. Patauii. , ...
- 20 Diocletianus et Maximianus.
- cessionem collation
- uera fide comparasti et uen ^d
- facta conuelli non d
- Diocletianus et Aurelius Maximianus. . . . *uio-*
- 25 lentia ignis qui nunc per poc
- tam dicas si uendition
- te non adstringet. PP.
- Diocletianus Claudia
- emptori indemnita
- 30 possessionem uenditam esse coe.
- ex qualitate rei perdoc. *Diocletiano*
- 32 II. et Aristobolo cons. (285) ||
- . . . tico possessionem pa- P. 61. a.
- . . ab aliquo directi iuris emp-
- tore . . . Gallieno V. et Faustino cons. (262)
- . . necessitatibus urgentibus pater

^a Cod. *per iulm*, cum lineola super *u*, ita ut esset *uen* aut *uel*. ^b Num scribendum *eius iussione*? *i*us enim unum fortasse ab altero absorbetur. ^c Nempe *proposita*. ^d Cod. *u* linea superposita. Ergo *uen* aut *uel*.

- 5 . . uiuis parentibus placuit
 . . . familia longa aetate
 . . . e PF. ^a urbi. uc. PP. II. kal.
 . . . cons.
 . . . m Fortunatum militem
- 10 . . . e controuersia moueri consti-
 . . ipso Aug. III. consule.
 . . . uendendarum possessionum
 . . . i neque alienare eas, neque
 . . Agricola et Clementino cons. (230)
- 15 . . Sabiniani non oportuit post interpo-
 . . . cari praeponere igitur procurator
 . . . rationis meae possessiones
 . . . ium nec emptor ignora-
 . . ordine audietur. PP. kal.
- 20 . . . ^b
 . . posita in possessione fuisti
 . . . eiectus inueniris, is erit
 . . . uc. pro sua aequitate ad effec-
 tum . . Aureliano ¹ et Basso cons. (271)
- 25 karissime nobis. Tenes tu quidem
 iucundissime et lites dirimis
 . . , um statutis tuis non cu-
 . . . e incipient discedere
 . . . uersum euentum sae-
- 30 . . . litigabatur insidunt par-
 . . . u et interpretationem diuersam
- 32 . . . est non censui quasi uero in ea * |||

* Q. VI.

^a Praefecto? ^b Pars huius uersus scriptura uacat.

¹ Hinc confirmatur primum Aureliani augusti consulatum,
 hunc esse, non secundum,

aditus competens iudex ^a, considerato tutelae iudicio, P. 58. b. eam curabit ferre sententiam, | quam agnitam legibus esse prouiderit. PP. IIII. kal. sept. Constantino et Licinio | Augg. II. cons. (312.)

5 Augg. et Caess. Rutiliae Primae. Inge|nuos progenitos seruitutis affligi dispendiis minime oportere etiam nostri tem|poris tranquillitate sancitur : nec sub obtentu initalae uenditionis inlicite ^b | decet ingenuitatem infringi. Quare iudicem competentem adire par est, qui in libe|rali causa ea faciet conpleri quae in huiuscemodi contentionibus ordinari consuerunt, secundum | iudiciariam disciplinam partibus audientiam praebiturus. PP. idib. aug. Romae | Constantino et Licinio Augg. IIII. cons. (315). |

10 Augg. et Caess. Fl. Aprillae. Cum profitearis te certa quantitate mancipium ex san|guine ⁱ comparasse, cuius pretium te exsoluisse dicis et instrumentis esse firmatum; hoc a nobis iam olim praescriptum est. Quod si uoluerit liberum suum legitimum ^c recipere, | tunc in eius locum mancipium domino daret, aut pretium quo ualuisset numeraret. Etiam nunc si | a suis parentibus certo pretio comparasti, ius domini te pos-
15 sidere existimamus. | Nullum autem ex gentilibus ² liberum adprobari licet. Suscripta ^d XII. kal. augg. ^e | Constantino Aug. III. cons. ^f (313) |

Aug. et Caess. Nulla uerecundiae uel quietis mo-

^a Similis locutio ex. gr. cod. iust. V. 25. 4. VII. 21. 1. ^b Cod. *inlicita*, quæ lectio ferri poterat. ^c *Legitimum* superadditur. ^d Ita cod. et sic etiam interdum in uetustiss. cod. concil. chalc. ^e Ita cod. quæ lectio ferri potest propter pluratum numerum. ^f Ita eum duplici s heic et alibi, etsi unus consul nominetur.

¹ Intellige infantem recens natum, aut filium a patre distractum. Confer autem cod.

iust. IIII. 43. 2.

² Nempe barbaris.

ra uel quolibet interuallo cunctandi passim, nunc singuli, modo populi, proruentes in nostros inobtus^a, | sic uniformes^b querellas idem^c fere sermocinationibus
 20 uoluntarunt, ut nec | interpellantium credulitati uale-
 ret occurri, nec allegationum qualitas disparari, Pa-
 rens karissime atque augustalis^d. Pari^e siquidem
 exemplo uociferationibus consules, multitudines me-
 morabunt, non iuste^f res suas esse diuenditas; aliis
 possidentibus se fiscalia luere: frequenti denique ob-
 secratione delata remedium cupiuerunt. | His sumus
 ualde permoti, uerentes, ne alicuius calliditatibus ad-
 25 uersabili emolumento persuasi res suas uenderent si-
 ne censu¹, ac post subsidia nostrae mansuetudinis
 precarentur^g; itaque uersutiis calliditatis | commenta
 miscentibus dum insuarum^h fallentium non suspi-
 camur arcana pro innocentiae nostrae natura ceteros ae-
 stimantes detrimento | census nocentis leuaremus. Has
 30 fraudes, hos dolos, istas argutiasⁱ | lege prohibemus²,
 constitutione sex ludis^k: et idcirco iustae prouiden-
 tiaae consulta deliberatione sancimus ut omnino qui

^a Ita euidenter codex. Sed cod. theod. VIII. 40. 17 *obtus*. ^b Ita cod. 2. manu; at 1. *uniformem*. ^c Corr. *iisdem*. ^d Cod. *p. k. atq. a. a.* Porro *a. a.* apud Probum ita explicatur. ^e Cod. *paris*, errore credo dictata audientis, ob sequentem *s.* Ita *p.* 2. *aedes sacra* pro *aede sacra*. ^f Cod. *iustae*. ^g Cod. *praecarentur* cum explicata diphthongo. ^h Ita euidenter codex. Num pro *insidiarum*? Sed enim *insuasum* apud Plautum *truc.* II. 2. 16 est *fumidum* uel *obscurum*. Confer Festum uoc. *insuasum* et *suasum*. An igitur etymologia totum *insuasum* diuersa est ab ea quam tradit postremo loco Festus; ita ut *insuasum* sit ab *insua*? ⁱ Cod. *argutitas*. Tum ibidem altera *t* expuncta. ^k Ita euidenter cod. Videtur autem corrigendum *excludimus*; nisi quis mauult *constitutiones ex ludis*.

¹ Cf. dig. L. 15, cod. theod. XI. 3. XIII. 10, et iust. XI. 57.

² Hanc fortasse legem respicit Nazarius in fine panegyrici Constantino dicti: *nouae*

leges regendis moribus et frangendis uitiis constitutae. Veterum calumniosae ambages recisae captandae simplicitatis laqueos perdiderunt etc.

32 comparat, rei comparatae ius cognoscat et censum : ne-
 que liceat alicui rem sine censu comparare uel uen-
 dere. In||spectio autem publice ^a uel fiscalis esse de- P. 58. a.
 bebit hac lege, ut si aliquid sine censu uel|nerit, et
 post ab aliquo deferretur ^b, uenditor quidem posses-
 sionem, comparator uero id quod dedit pre|tium fisco
 uindicante deperdat. Id etiam uolumus omnibus inti-
 mari, nos|trae clementiae placuisse, neminem debe-
 re ad uenditionem rei cuiusli|bet adfectare et accedere
 nisi eo tempore, quom ^c inter uenditorem et emptorem|
 contractus sollemniter explicatur, certa et uera propri-
 etas ^d uicinis praesentibus de|monstretur; usque eo le-
 10 gis istius cautione currente, ut etiamsi subsellia, uel, |
 ut uulgo aiunt, scamna ^e, uendantur, hostendendae
 proprietatis probatio | completur. Hinc ^f etenim iur-
 gia multa nascuntur, hinc proprietatis iura te|meran-
 tur, hinc dominiis uetustissimis molestia comparatur,
 cum caecitate | praepropera, et rei inquisitione ^g ne-
 clecta ^h, luce ueritatis omissa, nec perpetuitate | co-
 gitata dominii, iuris ratione postposita, ad rei compa-
 rationem accedunt, | omissis omnibus, dissimulatis
 adque neclectis, id properant adque festinant | ut quo
 quo modo cuniculis nescio quibus inter emptorem et
 15 uenditorem sollemnia cele|brentur : cum longe sit me-
 lius, sicuti diximus, ut lucem ueritatis, fidei | testi-
 monio, publica uoce, subclamationibus populi, ido-
 neus uenditor | adprobet ⁱ, quo sic felix comparator

^a Cod. *publicæ*. ^b Malim *deferetur*. ^c Ita cod. *quom*, lineola super-
 posita. *Qom* quidem apud Petrum diac. significat *quomodo*. Ego heic
 malim *quo*. ^d Cod. *propriaetas*, haud semel, sel non semper. ^e No-
 temus uerbum illa aetate subrusticum, quum tamensit classicum. ^f Cod.
hunc, sed paulo post *hinc*. ^g Cod. *inquisitio*, absorpto *ne* a sequente
 simili. ^h Ita cod. ⁱ Cod. *adprobetur*. Nempe pro *ur* est in codice de
 more apex quidam curuus. Hanc si lectionem retines, dic supra *luce*
 pro *lucem*.

adque securus aevo diuturno persistat; quod pro
 quiete | totius successionis eloquimur, ne forte aliquis
 uenditor suum esse dicat quod | esse constat alienum.
 Ita conparator, malo uenditore deterior, incautus et |
 20 credulus, cum testificantibus uicinis omnia debeat
 quaerere, ab uniuersorum | disquisitione dissimulet,
 quoniam sic oporteat agere ut nec illud debeat requi-
 ri quod ex iure dicitur si a domino ^a res uendita sit.
 Ita ergo uenditionum omnium est tractan|da sollemni-
 tas, ut fallax illa et fraudulenta uenditio paenitus se-
 pulta | depereat. Cui legi deinceps cuncti parere de-
 25 bebunt, ut omnia diligenti | circumspectione quaesita
 per uniuersas successiones tuto decurrant; neque | ali-
 quem ex inprouidentia casum ^b malignae captiones ob-
 ruant ^c. Dat. ^d IIII. | kal. sept. ap. FF. ^e ad correcto-
 rem Piceni Aquileia. Accepta XIII. kal. oct. | Albae ^f.
 Constantino Aug. III. cons. (313). |

Augg. et Caess. Basso. Ualentinus perfidiam et ^f ma-
 30 xime queritur quia de | illo ^g a tutore processit, a quo
 aliquid in fortunas suas perniciosissimum profi|cisci
 minime omnium decebat. Exuperantius. uc. si tan-
 32 tum auun|culus Ualentino esset, nequaquam in Ua-
 lentinum peccare deberet, qui non ||

.
 uidelicet acta non donum quam.
 fiduciam sibi esse seruata.
 obnoxia conparator acced.
 num proinde posthac saltim.

P. 63. b.

a Cod. si ad omnino. *b* Dic casuum, uel casu. *c* Cod. uidetur orrcant.
d Scilicet data. *e* Num explicandum apud fiscum frumentarium?
f Num eo? *g* Ita cod.

¹ Albæ nominatim Piceni u- rat Procopius goth. II. 7.
 nus fortasse hactenus memine-

- 5 fraudesque talia dissemina
centur nullus aditus fictis.
dolis relinquatur ingenui
ad prouincialium preces dudum ^a est con.
satis facere uel nollent pub
- 10 summa releuaret iam nunc i. *per-*
spicue lege sancire ut quaecumque
fiscalibus debitis luxu ac nequitia.
fundis atque mancipiis uel in quibus.
auctore uendantur et ut perpetu
- 15 cem sub hastae sollemnitate
in his utitur uenditoris quae ob d
gi uel permissu iudicum distr.
emolumenta malle quam debita
penes perditos maneant sib
- 20 nere contractuum tergiuersationum
iuterpretationis insidias pertimes
talis accesserit ignauorum
dixit ^b umquam quo fisco facta uenditio est
hiis quae contra utilitatem prouision
- 25 magisque obreptiui praerogati
latur cum haec sit commissa se c
adque luxuriam ferre debem *us*
lucana saepius uina rede
per somnum et gulam atque lasciuia
- 30 alienare uelle nec posse defendi
mus est ita status debet esse fe
- 32 concedit qui et in satisfactio |||
. . . nitas, nisi forsitan hi copiam
. . . que repetendi cum in praeteritum

P. 63. a.

^a Ita emendatur in cod. quum prius fuisset *dedum*. ^b In cod. est tantum *d*, linea traiecta qua nota significatur alibi *dixit*, tum etiam *diuus* aut *deus*. Tamen hinc dubitabam num potius linea traiecta fuerit ob delendam litteram.

- . . . uis omnium rerum multis ex
 . . . do aliquid eorum pro fiscalibus debi-
 5 *tis* . *facultas* in omnem intercipiatur aetatem
 . . . o res obnoxiae necessitatibus
 . . . pius respexere leges , quia paren-
 . . . ut desidia mereri posse secre-
 . . . IIII. id. nou. Treu. acc. *a*
 10 . . *Valentiniano* nobilissimo puero et *Uictore* cons. (369)
 . . . P *b* R. PU. Lug. prim. *c* Modesto et Ha-
rintheo cons. (372.)
 . . . bus tantum praedii rustici sit interdicta
 . . . nullum debitum doceatur haec
 15 . . . supplicans *Eugrafius* memo-
 . . . ad speciem fuerit eumentum
 . . . a res gesta probatur , ut precibus continetur
 . . . fuisse suggerit , *Fauste* karissime , *aes-*
tima . . rem sit an in rem eius uersum
 20 . . . si res minori profuisse potuerit
 . . .
 . . *emptio* et uenditio bonae fidei auctori-
 . . . plic. memorant raptis adque
 . . . t terroris iniectum ut ei casula
 25 . . . scinderet uitesque inspectori
 . . . bonam fidem gestam in possessionis
 . . *auxilium* iure congruum ita faciat
 . . . a aestimet. Dat. prid. non.
 . . .
 30 . . . te patris ut *Maximus* adserit
 . . . comparata omnium heredum conmu-
 32 . . . suam quoque consortes obtineant |||

a Nempe *Treueris* accepta. *b* Pro *P* uideor mihi uidere reliquias lit-
 teræ *R*. Sed quid significarent heic duæ *R*? *c* Nempe *praesidi* *provin-*
ciae *lugdunensis* *primæ*, ad quem datur lex *Constantini* cod. theod. XI.3.1.

DE USU FRUCTU.

P. 88. b.

P. 87. b.

Diocletianus et Ma^x. Constantius Tannoniae Iu-
liae. Usus fructum locari | et uendari posse a | fru-
ctuario, nulli dubium est. Proinde, si uendente filio
tuo | possessionem, etiam tu cert^o | pretio usu fructu
proprio cessisti, quem testamento mariti tui relictum |
esse proponis ¹, quandoquidem em^pto^rem contractus
5 fidem commemores minime custodire, aditus | Aelius
Dionisius ^a. uc. amicus || noster ^b id tibi faciet repraesentari,
quod te constiterit iure deprecari. | PP. VI. id.
mart. Carthagini ^c Fausto II. et Gallo cons. (298). |

Aurelio Loreo, cui et || Enucentrio. Fructuario su-
perstite, licet dominus proprietatis rebus humanis e^x-
himatur, ius utendi fruendi non tollitur. Subscripta
V. id, feb. Sirmi A^ug. ^d V. et IIII. cons. (293)
10 , Cl. Theodoto. Habitatio morte finitur; nec pro-
prietatem ea, quae habitationem | habuit, legendo ^e per
ui^l | ligationem uel debitum negandum testamento, cre-
ditoris | actionem excludit. Su^bscripta .IIII. kal. oct.
Uiminaci Caess. cons. (294)

. . . ² lib. II. R. Aur. Felici. Fructus ex fundo per
uindicationem pure relicto post aditam | hereditatem a
legatar^{io} perceptos, ad ipsum pertinere. Colonus au-
15 tem cum herede ex | conducto habere actione^m.

^a Ita cod. *i* pro *y*. ^b Cod. *a. n.*, imposita *o* super *n.* ^c Ita cod.

^d Ita cod. pro *A^ugg.* ^e Ita cod. pro *legando*, ut est in cod. iust. III.
55. 11.

1 Cf. dig. XXXII. 2.

2 Papinianus? aut Neratius?

Paul. lib. II. Manualium ex tribus. Tametsi ususfructus fundi Mancipi non sit, tamen sine tutoris auctoritate alienare eum mulier | non potest, cum aliter quam in iure cedendo id facere non possit; nec in iure cessio sine tutoris | auctoritate fieri possit. I-|| demque est in servitutibus praediorum urbanorum.

Idem lib. I. Manualium. || Actio de suo fructu ^a hisdem modis perit quibus ipse ususfructus, praeterquam
20 non utendo. || Pecuniae quoque usus fructus legatus per annum non | utendo, quia nec usus fructus est, et pecuniae dominium fructuarii, non heredis, est.

Item. Per mancipationem deduci ususfructus potest :
25 non etiam transferri per “ do lego ,, | legatum. Et per in iure cessionem et deduci et dari potest. Item potest constitui, et factum || est ^b, uel communi diuidendo iudicio legitimo. | In re nec Mancipi per traditionem deduci ususfructus non potest, nec in homine si peregrino tradatur. Ciuili enim actione | constitui potest, non traditione, quae iuris gentium est.

Item. Ad certum tempus est in iure cedi et legari, et officio iudicis constitui potest. |

Item. Ex certo tempore legari possit an in iure cedi uel an adiudicari possit, uariatur. Uideamus ne non possit; quia nulla legis actio prodita est de futuro.

30 Item. In mancipatione uel in iure cessione an deduci possit uel ex tempore uel ad tempus, uel ex conditione, || uel ad condicionem, dubium est : quem ad
31 modum ^c, nisi ^d is, cui in iure ceditur ^e, ||| dicit,

F. 87. a.

“ aio hunc fundum meum esse deducto usufructu ex P. 88. a.

^a Ita cod. Sed corrige usufructu. ^b Pro et factum est uidetur scribendum familiae heriscundae. ^c Cod. q. a. m., totidem lineolis superimpositis. ^d Videtur corr. si. ^e Haec pagina habet uersus tantum 31.

kal. ian. ,, ; uel, “ deducto | usufructu usque ad kal.
 ian. decimas ,, : uel, “ aio hunc fu|n|dum meum esse
 deducto usufructu, si naus ex Asia uenerit ,, : item
 in mancip|a|tione : “ emptus mihi est pretio, | dedu-
 5 cto usufructu, ex kal. illis usque ad kal. illas ,, : |e|t
 eadem sunt in condicione. | Pomponius igitur pu-
 tat non posse ad certum tempus deduci, nec per |i|n
 iure cessionem, nec per mancipationem, sed tantum
 transferri ipsum posse. E|go didici, et deduci ad |
 tempus posse; quia et mancipationem, et in iure ces-
 sionem || lex ·XII· tabularum confirmant^a. | Numquid
 ergo et ex tempore et condicione deduci pos|s|it? se-
 quitur ut et legatum de|duci ad certum tempus pos-
 sit. |

10 Adquiri nobis potest usufructus et per eos quos in
 po||estate manu mancipioe habemus^r : sed non omni-
 bus modis, sed legato, uel si |here|dibus illis institu-
 tis de|ducto usufructu proprietas legetur. Per in iure
 cessi||onem autem uel iudicio fa|miliae herciscundae non
 posse : uel^b mancipationem ita potest, |u|t nos pro-
 prietatem quae | illis mancipio data^c, deducto usufru-
 ctu, remancipemu||s. |

15 Usufructus ad certum tempus constitutum cum ||
 adiectione temporis | sui dari debere^d. Diuersum est si
 in statu libero conts||itutus sit. Tunc enim iure^e uin-
 dicandus est, sicut pure uindicatur qui simpliciter con-
 s||titutus est, non adiectis | casibus, quia^f solet amitti
 usufructus.

^a Ita cod. ^b An per? ^c Supple sit uel corrige datur. ^d Dic uel usus
 fructus... constitutus debet; uel usum fructum etc. ^e An pure? ^f Cor-
 rige quibus.

forstasse pluribus
 1 Confer Caium apud dig. VII. 1. 6.

Ite[m]. Si alius tollendo aget | is qui in infinitum
tollendi ius non habet, si non expre||sserit modum,
20 plus pe||tendo causa cadit, quasi intenderit ius sibi
esse |in| infinitum tollere |.

Sicut legato usufructu loci sine servitu||te, iter quo-
que per loca testatoris | debetur, ita in iure cessio ^a iter
quoque contineri Neratiu||s scribit. |

Usus fructus sine persona esse non potest; et ideo
servu||s hereditarius inutiliter usum | fructum stipula-
tur. Legari autem ei posse dicitur, quia dies e||ius
25 non cedit statim; stipula|tio autem pura suspendi non
potest. Quid ergo, si sub condicione s||tipuletur? ui-
deamus ne | nec hoc casu valeat, quam ^b ex praesenti
uires accipit stip|u||latio, quamvis petitio ex ea | sus-
pensa sit.

Item seruo uia inutiliter leg||atur; stipulatur autem
eam utiliter, | si dominus fundum habeat.

Usus fructus “ do lego „ seruo legatus, m|o|rte et
30 alienatione serui perit : si stipulatur, non perit. Igitur
et post mortem suam, sic||ut cetera, usum fructum |
seruus stipulari potest; quod aliter est in legalis.

32 Si heres fundi, cuius usus fructus ab ips||o sub con-
dicione legatus ||| sit, usum fructum legauerit, . . .
P. 98. b. *existen|te* ea desinit ad posteriorem pertinere
desierit habere usum fructum
Item ac si quis usumfructum
si ea nupserit, nubente ea
deinde amittet, si iurauerit *le-*
gis enim beneficium quatenus *Uidea-*
mus, quid dicendum sit, si Titius *capite demi-*
nutus sit. Nihil enim habuit quod amitteret *Ti-*

^a Corr. *cesso*. ^b Corr. *quia*. In cod. Frontonis saepe est mendum
quam pro quom.

10 tio ; ac si id ipsum testator expresserit . . . lega-
uerit Maeuiae , deinde Titio

Ulp. lib. XVII ad Sabinum . Ue
cedere. Quamquam ¹ ususfructus *ex fruendo consistat*,
id est facto aliquo eius , qui fructibus | utitur, tamen
ei semel cedit dies. |

15 Item. Dies ² autem ususfructus , ut *usus*, non prius
cedet , quam adita hereditate. Et Labeo quidem puta-
bat , etiam ante aditam hereditatem cedere diem usus-
fructus , sicuti ceterorum | legatorum. Sed est uerior
Iuliani sententia , in usufructu diuersam esse ratio-
nem. Tunc enim constituitur | ususfructus , cum quis
iam frui potest. |

Item. Amitti ³ autem usumfructum *kapitis minutio-*
20 *ne constat : nec solum usum|fructum* , sed etiam actio-
nem de usufructu.
uel per fideicommissum lego *Et parui*
refert , utrum iure sit constitutus usufructus , an uero
tuitione praetoris : proinde . . . | licet in fundo sti-
pendiario non |
iure constitutus , *kapitis minutione amittitur*

25 *kapitis | minutio extinguit usumfructum. |*

Item. Sed ⁴ ita demum amittitur *kapitis diminutio-*
ne usufructus , si iam constitutus est : ce|terum , si
ante aditam hereditatem , aut ante diem cedentem quis
kapite minutus est , constat non | amitti. Et ita Iulia-
nus lib. XXXV dig. scribit *per damna-*
tionem fuit ex die legatus

30 diminutio. Hodie enim incipit

Item. Usque ⁵ adeo autem *kapitis diminutio eum de-*

¹ Extat dig. VII. 3. 1. pr.

² Ibid. §. 2.

³ Dig. VII. 4. 1. pr.

⁴ Ibid. §. 1.

⁵ Ibid. §. 3.

32 *mum usumfructum perimit, | qui iam constitutus est, ut si in singulos annos legatus sit, is demum amittitur, qui iam processit. |||*

P. 98. a.

Item. Sicut¹ in annos singulos ususfructus legari potest, ita an capitis^a diminutione amis|sus legari possit? ut adiciatur: "quotiensque capite minutus erit,, , uel sic: "quotiens amis|sus erit ususfructus, ei do lego,, : et tunc si capitis diminutione amittatur, repetitus | ui-

5 *debitur norum ante aditam hereditatem*

.

. netur. |

Papinianus lib. VII Responsorum². Equis per fideicommissum legatis, post moram faetus quoque praestabitur: sed faetus | secundus

. si gregem reliquit, uel morae actio

10 *. relictum sequatur*

. um usufructu legato. Ulp.

. usumfructum posse lega-

ri

. adcreandum, ut ne cuius-

15 *. m summam igitur patientiam eam*

. a te ususfructus caperet cete-

. in ea, aut in re noua omnes

. fructum. Sed in ueteribus^b rebus

. diserte ibi scribuntur. Uerendum

20 *. ae. |*

. ter non recipit hanc quaestionem, quia et di-

. sit. Et ueteres quidem aestiman-

. ita constituendum quantum sit in

^a Ita haec cod. per o, non h. ^b Cod. ceteribus. Num pro ceteris?

¹ Dig. VII. 4. 3. pr.

² Dig. XXII. 1. 8.

. cessit; ait enim posse quartam ex eo
25 us probat. |

*Item. Lucius Titius testamento suo ita cauit : do le-
go eidem Seiae uxori meae . . . us mihi pro parte he-
res est, usumfructum . . . cum in diem quo legiti-
mae aetatis erit . . . quem exigere ueto; ita tamen ut
30 ab ea . . . et studiis liberalibus insti . . . fideicom-
missaria praeter uxorem de toris non
32 debere compelli ad satisfactionem^a*

.
*Item. Si fundi ususfructus fuerit legatus¹, et sit
ager, unde palo in fundum, cuius ususfructus lega-
tus est, solebat paterfamilias uti, uel salice, uel arun-
dine : puto ||| fructuarium ac lenus^c uti posse, ne ex P. 98. a.
eo uendat; nisi forte salicti ei, uel siluae pala|ris uel (b)
arundineti ususfructus sit legatus : tunc enim et uen-
dere potest. Nam et Trebatius scribit, | siluam cae-
duam posse fructuarium caedere, sicut paterfamilias
caedebat. | Item, ut arundinetum.
5 alebat, non puto. Prohibetur licet paterfa-
miliis uendere || non solebat, sed ipse uti : ad mo-
dum enim referendum est, non ad quantitatem uten-
di. Cassius autem Semi-
nari quoque usumfructum ita q
tantum agri causa facta sunt arbores
10 demortuas ad fructuarium pertinere
ceteraequae materiae
secuntur numquid ad proprie-
tarium spectet ut*

^a Paginae 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. quaternionis XV deperditae sunt.

^b Nimirum hoc folium constat quatuor laterculis diffissis, id est 98. a. b;
iterum 98. a. b. ^c Ita cod. sine adspiratione.

¹ Dig. VII. 1. 9. §. 7.

Trebatius autem simpliciter
 15 esse eas fructuarii
 fructuarium adm

Item. Ex¹ silua caedua | usque ad usum suum et
uillae posse usufructuarium ferre; nec materia eum
pro ligno usurum, si | habeat, unde utatur ligno, La-
beo ait: idemque esse in arboribus euulsis, uel ui-
uentorum | etiam deiectis. Puto tamen
 20 casum passus, omnes arbores auferret fructuarius. |
 Materiam tamen ipse succidere, quantum ad uillae re-
 fectionem, poterit: quemadmodum Ne|ratius lib. III.
 membranarum ait, calcem coquere, uel harenam fo-
 dere, aliudue | quid aedificio necessarium sumere eum
 posse

25 apud Labeonem agit a
 pertinere: quamuis Proculus non

Nunc² uidendum, si serui usufructus sit legatus.
 legato, quidquid is ex opera sua acquirit, uel ex re
 30 fructuarii, siue manci|pium accipiat, siue stipuletur,
 siue . . . siue ei possessio fuerit tradita, lega-
 tario acquirit. Et si heres institutus sit, uel legatum
 acceperit, poterit
 32 quaeri; quamuis Labeo distinguat, cuius gratia uel
 heres instituitur uel legatum acceperit |||

P. 98. b.

. ne fructuario acquirit
 fructuario. Iulianus^a XXXV
 dig ationem ei parere.
 s ad fructuarium pertinere. Sciendum

^a Supple *lib.*

¹ Dig. VII. 1. 12.

² Dig. VII. 1. 21.

- 5 quae castigationem fruc-
 iuris ciuilibis scribit, ita ut neque
 harenae gladiatoriae ei usus
 nt competere posse. Ut uero pug
 Idem et Sabinus ¹, quamuis nauis
 10 usufructo legato, nauigandum mittendam putat, li-
 cet naufragii periculum immineat; . . . naues enim
 ad hoc parantur, | ut nauigent . . . |
 ndos et mancipia dona
 niente recepit stipu-
 15 la utendi fruendique partis
 in diem uitae suae ex uo-
 luntate a habuerit usque in
 os partis alterius adpro-
 Paterno cons. (233. uel 269)
 20 Ulp. lib. XVII ad Sabinum ex his aliqui
 mortuus . . . , ... si per damnationem
 legauerit liberis mor-
 tuis

Item. Quotiens ² usufructus legatus est, inter fru-
 ctuarios ^a ius adcrendi. Sed

- 25 in do lego legato m ^b | . . .
 Ceterum si separatim usufructus sit relictus, sine du-
 bio ius adcrendi cessat. Denique apud Iulianum |
 lib. XXXV dig. quaeritur, si | communi seruo usus fru-
 ctus sit relictus, et utrique ex dominis adquisitus sit,
 an al|tero repudiante, uel amittente usumfructum,

^a Supple est, ut in dig. ^b Ita in cod. m duobus punctis (nisi forte
 est lineola) superimpositis. Num significat modo? an potius littera ex-
 pungitur?

¹ Ita in cod. Sed enim dig. usufructu legato, nauigandum
 VII. 1. 12. sic: Ulpianus lib. mittendam puto, licet etc.
 XVII ad sabinum. Nauis u- ² Dig. VII. 2. 1.

30 *alter totum habeat? Et Iulianus quidem | putat ad al-*
terum pertinere : et licet dominis ususfructus non ae-
quis partibus, | sed pro dominicis adquiratur, tamen

32 *persona eius, non dominorum, inspecta, ad | alterum*
ex dominis pertinere, non proprietati accedere. |||

P. 85. b.

Idem ait ¹, etsi communi seruo et separatim Titio u-
 susfructus legatus sit, amis|sam partem ususfructus
 non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debe-
 re, | quasi solum coniunctum : quam sententiam neque
 Marcellus neque Mauricianus probat. | Papinianus quo-
 que lib. XVII quaestionum ab ea recedit; quae sen-

5 tentia Nerati fuit e libro I Responsorum relata ^a. | Sed
 puto esse ueram Iuliani sententiam; nam quamdiu
 uel unus utitur, potest dici usumfructum | in suo esse
 statu. Pomponius autem ^b libro VII ex Plautio, rela-
 ta Iuliani sententia, quosdam esse | in diuersam opi-
 nionem ^c ait; nec enim magis socio debere adcre-
 scere quam debere | ei, qui fundi habens usumfructum, par-
 tem ususfructus proprietario cessit, uel non utendo |
 amisit. Ego autem Iuliani sententiam non ratione adcre-
 scendi probandam puto, sed eo quod quamdiu seruus
 10 est, cuius persona in legato spectatur, non debet perire
 portio. | Urgetur tamen Iuliani sententia argumentis
 Pomponi : quamquam Sabinus responderit ut et Celsus. |

Iulianus ^d lib. XVIII dig. refert, eum qui partem u-
 susfructus in iure cessit, et | amittere partem et ipso mo-
 mento recipere : quam sententiam ipse ut stolidam re-

^a Cod. *relatum*. ^b Cod. *ait pro autem*. ^c Scribe sextum casum,
 ut est in uersu 31. ^d Immo uidetur omittendum nomen *Iulianus*, et
 continuanda sententia sic : *ut et Celsus lib. XVIII dig. refert*. Namque
 reapse non Iulianus sed Celsus libro illo de usufructu egit : facilis autem
 fuit lapsus librarii propter saepe infra currentem Iulianum.

praehe[n]dit; etenim esse incogitabile, eandem esse causam cuique et amittendi et recipiendi. |

15 Iulianus scribit : Si seruo communi et Titio usufructus legetur, et unus ex | dominis amiserit usumfructum, non ad crescere Titio, sed soli socio : quemadmodum fieret si duobus | coniunctim et alteri separatim esset relictus. Sed qui diuersam sententiam probant quid dicerent? utrum extraneo soli, an etiam socio ad crescere? Et qui Iulianum consuluit, | ita consuluit, an ad utrum
20 pertineat, quasi possit et ipsi socio ad crescere. Adquid quod quis amittit, secundum Pomponi sententiam ipsi non accedit. |

Interdum ¹ tamen, etsi non sint coniuncti, tamen usufructus legatus alteri ad crescit : ut puta, | si mihi fundi usufructus separatim totius et tibi similiter fuerit usufructus relictus. | Nam, ut Celsus lib. XVIII dig. et Iulianus lib. XXXV scribunt, concursu partes habemus, quod et in proprietate contingeret : nam altero repudiante, alter totum | fundum haberet; sed in usufructu hoc plus est (contra quam Atilicinum respondisse | Anfidius chius refert) quod et constitutus nihilominus amissus ius ad crescendi amittit. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt, ut et Celsus | et Iulianus eleganter aiunt ^a : usufructus cotidie constituitur et legatur, non, ut proprietas, eo solo tempore quo vindicatur. Cum primum itaque
30 non inueniet alterum | qui sibi concurrat, solus utitur totum. Uindius tamen, dum consulit Iulianum, in ea | opinione est, ut putet non alias ius ad crescendi esse, quam in coniunctis; qui responso | ait : nihil refert, coniunctim an separatim reliquantur. ||

^a Cod. adiunt.

¹ Ibid. §. 3.

P. 85. a.

Iulianus lib. XXXV scribit ¹, si duobus heredibus institutis, deducto usufructu proprietas legetur, ius adcrendi heredes non habere: nam uideri usumfructum constitutum, non per | concursum diuisum.

5 Neratius ² putat cessare ius adcrendi | lib. I. R., cuius sententiae congruit ratio Celsi dicentis, totiens ius adcrendi esse, quotiens in duobus, qui solidum habuerunt, concursu diuisus est. |

Unde Celsus ³ lib. XVIII. Si duo fundi domini deducto usufructu proprietatem mancipauerint, uter eorum amiserit usumfructum, ad proprietatem redire: sed non totam, sed cuiusque usumfructum ei parti accedere quam ipse mancipauit: ad eam enim partem | redire debet, a qua initio diuisus est. Plane, inquit ^a, si partem ususfructus habeat, et | ego totam proprietatem cum partis usufructu, non posse me meam partem tibi mancipare, quae est sine usufructu, quoniam nul-

10 lam partem habeo, in qua non est tibi ususfructus. |
Papinianus quoque libro XVIII quaestionum sententiam Nerati probat, quae non est sine ratione. | Poterit, quaeri: si duobus seruis heredibus institutis deducto usufructu proprietas sit legata, an altero defuncto, ususfructus proprietati adcrendat? Nam illud constat, ut et Iulianus lib. | XXXV scribit, et Pomponius lib. VII ex Plautio non reprobat, | si duobus
 15 seruis meis ususfructus legetur, et alter decesserit, cum per utrumque quaesissem usumfructum, ius | adcrendi me habere; cum si alterius nomine repudiassem, alterius quaesissem, haberem quidem usumfructum totum iure adcrendi, sed ex solius per-

^a Ita cod.

¹ Ibid. §. 4.

² Dig. VII. 2. 3. pr.

³ Dig. VII. 2. 3. §. 1.

sona amitte|rem. In proposito autem, siquidem pure fundus non ex persona serui. Et ita Iulianus quoque lib. | XXXV dig. scribit: quamuis Scaeuola apud
 20 Marcellum dubitans notet. | Ad ^a si sub condicione sit legatus, potius ex persona domini constitui usumfructum Mar|cellus lib. XIII dig. scribit; ubi Scaeuola notat: quid si pure ^b? Sed dubitare non debuit, | cum et Iulianus scribat, ex persona serui constitui, secundum quae ius adcrescendi locum habere | in duobus seruis, siquis contrariam sententiam probaret. Sed nunc secundum Iuliani sententiam et Nerati cessat quaestio. |

25 Non ¹ solum autem, si duobus do lego ususfructus legetur, erit ius adcrescendi, uerum si alteri ususfructus, alteri | proprietas; nam amittente usumfructum ^c altero cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad | alterum pertinet quam redit ad proprietatem. Nec nouum: | nam etsi duobus ususfructus legetur, et apud alterum sit consolidatus, ius adcrescendi non pe|rit; nec ei ad quem consolidatus est, neque ab eo: et ipse
 30 quibus modis amittere ^d ante conso|lilationem, iisdem et nunc ipso quidem iure non amittet; sed praetor subsecutus exemplum | iuris ciuilis utilem actionem dabit
 32 fructuario: et ita Neratio et Aristoni | uidetur, et Pomponius probat. Quamquam Iulianus lib. XXXV dig. scribat, ipsi quidem ius adcrescendi ||| ^{*}

Q. XV.

P. 96. a.

difficile est dicere. Quamquam non si||t longe, quod F. 95. a. Marcellus lib. XII dig. scribit: si duobus pure Stichus | legetur, et alter manumitt||at, alter post manumissio-

^a Ita cod. pro at. ^b Cod. purae ^c Cod. usufructu. ^d Amitteret?

¹ Dig. VII. 2. 3. §. 2.

nem repudiet, ubi non fit caducum, | libertatem locum habere. Idemque, et si ¹ herede ^a deliberante legatario manumittat, | mox legatarius repudiaverit: nam hoc casu liberum fore ait. |

5 Si tamen per damnationem || ususfructus legetur, ius adcrendi cessat: non inmerito, quoniam | damnatio partes facit. Proinde si rei alienae ususfructus legetur, et ex Neroniano | confirmatur legatum, sine dubio dicendum est ius adcrendi cessare, si modo | post constitutum usum fructum fuerit amissus. Quod si ante, et socius amittat, erit | danda totius petiti[o]. Idemque et si sinendi modo fuerit legatus ususfructus: |
10 an tamen in Neroniano, quoniam exemplum vindicationis sequimur, debeat | dici, utilem actionem amisso usufructu ab altero alteri dandam, quaeri potest: et puto secundum Neratium amittendum ^b ||. In fideicommisso autem id sequimur quod in damnatione. |

Nouissime, quod ait Sabinus, || si ² uxori cum liberis ususfructus legetur, amissis liberis | eam habere, quale sit, uidendum: et siquidem do lego legetur,
15 tametsi quis filios | legatarios acceperit, si ne dubio locum habebit propter ius adcrendi. Sed si legatarii | non fuerint, multo magis ||, quoniam partem ei non fecerunt, tametsi cum ea uterentur. | Matre autem mortua, si || quidem legatarii fuerunt, soli habebunt iure adcrendi: si heredes, non iure adcrendi, sed iure dominii: si fundus eorum est, ipsis ad-
crescit: sin minus, domino proprietatis. Sed si nec he-
20 redes fuerunt, nec legatarii, nihil habebunt.

^a Corr. heres. ^b Corr. admittendum.

¹ Dig. XL. 1. 2.

² Dig. VII. 2. 8.

Quodsi || per damnationem fuerit ususfructus legatus
 matri, siquidem | legatarii sunt fili, partes || sunt : si
 non sunt, sola mater legataria est, nec mortalitas li-
 berorum | partem ei facit, Sabinus c||erte uerbis istis
 non hostendit, utrum legatarii fuerint, | nec ne. Sed
 Iulianus lib. XXXV || dig. relata Sabini scriptura, ait
 intellegendum, eum, | qui solos liberos heredes || scri-
 bit, non ut legatariorum fecisse mentionem, sed ut
 25 hos|tenderet magis ma||trem ita se uelle frui, ut li-
 beros secum habeat : alio|quin inquit in damnatio-||
 ne ratio non permittebat ius adcrendi. Proposuit |
 autem Iulianus uel do lego || legatum usumfructum,
 uel per damnationem : et sic sen|sit, quasi legatarii
 sin||t et heredes soli, in do lego legato non esse ius
 adcrendi. Adque si alteri ab al||tero legetur, quo-
 30 niam a semet ipsis inutiliter legatum | est, sibi non
 concurrunt || ; matri uero non in totum concurrunt,
 sed alter pro alterius | portione : et || in eo dumtaxat
 32 ius adcrendi erit, mater tamen aduersus | utrum-
 que ius adcr||escendi habet. |||

P. 95. b.

Iulianus subicit Sextum quoque, et Pomponium prae- P. 96. a.
 ferr||e, si per damnationem usufruc|tus, et liberis uxo-
 ri ^a legetur, singulare hoc esse, adque || ideo fili perso-
 nam matri | accederet ^b nec esse legatarios, sed matre
 mortu||a liberos quasi heredes usumfructum | habituros.
 Ego, inquit Pomponius, quaero, quid si mixti f||uerint
 5 liberis extra|nei heredes ? Ait, et filios pro legatariis
 habendos, et || mortui partem interi|turam : Aristonem
 autem adnotare haec uera esse : || et sunt uera. |

Ulp. ad Sabinum lib. XVI. De illo Pomponius du-

^a Corr. *uxoris.* ^b Corr. *accedere.*

1 Dig. VII. 1. 12. §. 3. ex lib. XVII.

bitat : si fugitiuus, in quo ususfructus meus est, stipuletur ^a aliquid, uel mancipium accipiat; an per hoc ipsum quasi ^b retineam usum fructum, magisque admit-
 tit retineri. Nam saepe etiamsi praesentibus seruis non
 10 utamur, tamen usumfructum retinemus, ut puta aegrotante ^c seruo infante, cuius operae nullae sunt, uendere causa senectutis hominem. Nam et si agrum aremus, licet tam sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinemus eum. Iulianus tamen lib. XXXV dig. scribit, etiamsi non stipuletur quis seruus fugitiuus intra annum mancipioque accipiat, tamen retineat usumfructum. Nam in qua ratione, inquit, retinetur a
 15 proprietatis domino possessio, etiamsi in fuga seruus sit, pari ratione etiam ususfructus non amittitur.

. . . lib. I de interdictis, sub titulo : “ in eum qui legatorum nomine, non uoluntate eius, cui bonorum possessio data erit, possidebit . . . Si usufructu legato ¹ legatarius fundum nactus sit, competit interdictum aduersus eum, quia non possidet legatum, sed potius fruitur inde. Et interdictum “ uti possidetis . . . utile hinc . . . proponitur. Unde ui, quia non possidet, utile
 20 tile . . . tali concipiendum est : Quod de his bonis legati nomine possides, quodque uteris | frueris, quodque dolo malo fecisti, quominus possidens uerteris fruereris. Cetera ^d .

Idem lib. II de interdictis, sub titulo : “ si uti frui prohibitus esse dicetur, non is, ad quem ea res pertinet . . . legatum est, qui utendi fruendi causa, cum ususfructus ad eum pertineret, missus in qua re sit, possidere eam uidetur, et ob id ^e, qui uti frui prohi-

^a Cod. stipulet. ^b Cod. q. s., lineolis superductis. ^c Cod. egrotante.
^d Ita cod. pro et cetera. ^e Ita cod. pro id.

¹ Cf. Ulpianum dig. XLIII. 3. 1. §. 8.

25 bitus est, | proprie deiectus dici non potest. Ideo specialiter hoc interdictum || eo casu desiderari. . |

Idem lib. IIII de interdictis, sub titulo: “a quo ususfructus petetur, || si rem nolit defendere,, . Sicut corpora vindicanti, ita et ius, satisfacere oportet; et ideo necessario | exemplum interdicti: “quem fundum,, proponi etiam interdict[o], quem usumfructum vindicare | velit,, de restituendo usufructu. |

30 Post pauca, sub titulo suprascripto. Restitutus ex hoc interdicto || usufructus intellegitur, cum | petitor in fundum admissus, sine periculo interdicti unde ui ad

32 eam rem propositi, depelli non potest. Idem Paedius ait ^a, diuersam causam || esse possessionis, cum ille qui possidet || sor est . . .

^a Cod. ali.

DE DOTIBUS.

P. 91. a.

. . . *Paulus lib. VII Responsorum. Fundus*¹ *aestimatus in dotem datus, a creditore antecedente ex causa pignoris uel ||| fiduciae ablatu*² *est; quaero an mulier, si aestimationem dotis repetat, ex|ceptione sub-*
mouenda sit? ait enim se propterea non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, | cui heres non extitit. P. respondit: pro ^a praedio euicto, si ^b sine dolo et culpa uiri, pretium petenti ^c | doli mali exceptionem obesse; quae tamen officio iudicis rei uxoriae contine-
 5 tur. | Poterit mulieri prodesse hoc, quod ait se patri heredem non extitisse, si conueniretur; am|plius au-
 tem et consequi eam pretium fundi euicti euidentis ini-
 quitas est, cum dolus pa|tris ipsi nocere debeat.

P. respondit: solam testationem dotis repeten|dae non sufficere ad moram doti factam, ut actio eius ad heredem transmittatur. |

Die ² nuptiarum uirgini optulit munus, et duxit eam. Quaero de donatione. | P. respondit: si ante nuptias
 10 uxori futurae ^d sita . . a . . geniali traditus est, dona|tio-
 nem perfectam uideri. Quod si post nuptias donatio intercessit, tunc iure do|nationem impedisse. Quoniam igitur die nuptiarum munus datum proponitur, faci-
 lius | in iudicio examinari posse tempus donationis et matrimonii. |

^a In edd. recte omittitur *pro*. ^b In edd. omittitur *si*. ^c In edd. inseritur *mulieri*. ^d Cod. *future*.

¹ Dig. XXIII.3.49.§.1. ² Cf. Scaeuolam dig. XXIII.1.66.§.1.

P. respondit : id quod dotis nomine marito datum est,
 15 si post mortem mariti nulla mora | intercessit, apud
 heredem mariti remanere oportere. |

P. respondit : stipulationem quidem in hunc casum
 conceptam : “ cum moriar, dari,, utilem esse etiam | si
 mixti ^a casus non interuenirent. Ut autem de dote sua,
 quam apud maritum habet, mulieri testari liceat, in-
 utiliter conuenisse uideri. |

P. respondit : filiamfamilias ex dotis dictione obli-
 gari non potuisse. |

20 Mater pro filia partem dotis dedit, partem dixit.
 Filia in matrimonio decessit relictis filiis ex alio ma-
 trimonio. Quaero de iure dotis. P. respondit : eam
 quae data est, mortua in matrimo|nio muliere, apud
 uirum remansisse; eam quae dicta est a matre, repeti
 non posse. |

P. respondit : rebus non aestimatis in dotem datis,
 maritum culpam, non etiam periculum, praesta|re de-
 bere.

L. Titius, cum esset in patris potestate, absente eo,
 25 duxit | in matrimonium Septiciam filiamfamilias, cu-
 ius nomine dotem accepit a pa|tre. Postea superue-
 nit pater, quo praesente dotaui^b in diem mortis fi-
 lii ^c matrimonium. Post|modum decessit L. Titius.
 Quaero, an ex eo, quod non contradixit pater, etiam
 dotis dationi consen|sisse uideatur; et ideo actione rei
 uxoriae filii nomine teneatur? P. respondit : patrem |
 etiam postea nuptiis consentientem, et matrimonium
 filii sui et dotem efficere; et id|eo ex persona filii rei
 30 uxoriae iudicio uulgari conueniri posse; in sua actio-

^a Ita omnino uidetur in cod. ^b Cod. *dotaui*. Iam littera *u* pro *o* non
 est insolita in antiquis codd. ^c Vox *filii* superadditur in codice, loco
 uocis *pater*, quae subesse in litura uidetur.

ne periculi quantitas deducitur. Tamen in proposito
tutius fuit respondere, ex persona filii eum | conueniri

32 posse, qui solus contraxerat : et si alias placeat, pa-
P. 91. b. trem quo consentiente filius ||| dotem accepit, rei uxoriae iudicio uulgari conueniri posse. |

P. respondit : rei uxoriae titulo id solum peti posse quod in dotem datum est : ex donatione | autem non potest peti id, quod ante matrimonium in stipulatum deductum non est, saluo eo, | ut quaeratur utrum perfecta fuit donatio an non. |

5 P. respondit : dignitatem multorum ex honore matrimonii et augeri et minui solere. |

P. respondit : rebus in dotem datis, et manente matrimonio euictis, uiro aduersus uxorem ex empto competere actionem; et ideo eius quantitatis quae in aestimatio|nem deducta est, sextas retineri posse. |

Conuenit in pacto dotali, ut diuortio facto, sextae
10 liberorum nomine retinerentur; quae|ro an discidio interueniente, sextae retineri possint? P. respondit : secundum ea quae proponuntur, | posse.

Item. Quaesitum est : si uir qui repudium misit, et eandem reduxit, | eaque mulier absente uiro de domo discesserit, an aequae sextae reti|neri possint ex priore pacto?

P. respondit : si uerum diuortium intercessit, et ad eundem rursum reuersa, non renouato pacto, manente ^a
15 dote, diuortit ^b, sextas | liberorum nomine ita demum retineri posse, si culpa mulieris diuor|tium intercessit.

Paulus lib. VIII. Responsorum titulo de re uxoria.

P. respondit : patrem dotem a se profectam, | mortua in matrimonio filia, deductis quintis singulorum liberorum | nomine, repetere posse.

^a Cod. mante. ^b Ita cod.

P. respondit : pupillorum matrem uxorem ducere
 20 tutoribus interdictum non esse , et ideo | eum , de quo
 quaeritur , et priuignum fuisse , et recte heredem in-
 stitutum uideri.

P. respondit : etiam post nuptias copulatas dotem
 promitti uel dari posse ; sed non curatore praesente |
 promitti debere , sed tutore auctore.

L. Titius a Scia uxore sua inter cetera accepit ae-
 stimatum etiam Stichum puerum , | et eum posse-
 dit annis fere quattuor ; quaero an eum usuceperit ?

25 P. respondit : si puer , | de quo quaeritur , in furti-
 uam causam non incidisset , neque maritus sciens alie-
 num | in dotem accepisset , potuisse eum aestimatum
 in dotem datum post nuptias anno ^a usucapi ; quo-
 niam ^b Iulianus et ante nuptias res dotis nomine | tra-
 ditas usucapi pro suo posse aestimauerit , et nos quo-
 que idem probemus ; | tamen hoc tunc uerum est , cum
 30 res dotalis ^c sunt. Cum uero aestimatae dantur , quo-
 niam ex empto ^d incipiunt | possideri ante nuptias , aut
 pendente uenditione , non prius ususcapio sequi po-
 test , | quam nuptiis secutis.

Apud magistratus de plano .L. Titius his uerbis a
 32 marito repetit. Anicius Uitalis dixit : quoniam prae-
 sto est .Fl. Uetus iunior , peto rem || . . . e ab eodem P. 99. b.
 ex legibus et edictis dotem et peculium | . . . dixit ta-
 bulis signatis , nec protulit ^e . Fl. Uetus iunior dixit : |
 . . . us sum. Duumuir dixit ^f : sermo uester in actis

^a Cod. *anteno* ; mox factum *antino* ; tum denique , ut uidetur atque ut
 debet , *anno*. ^b Cod. *qn*. linea superposita. Sed corrigendum uidetur
qu , hoc est *quamuis*. ^c Ita pro *dotales*. Nimirum *is* pro *es* etiam num.
 plur. casu in compluribus uidi antiquis codd. ; quamquam id contra gram-
 maticos canones fieri uidetur. ^d Supplendum uidetur *non*. ^e Cod.
 uidetur *pertulit*. ^f Cod. *d* cum linea traiecta. Iam haec nota in anti-
 quis juris seu civilis seu canonici codicibus a me obseruatis significat
dixit ; in hoc autem codice significat etiam *deus* uel *diuus*.

erit | . . . ad heredes eius rei uxoriae actio transierit ,
 5 cum his quaerere | . . . curator, neque procurator, ne-
 que cognitor, aut *aduocatus* | . . . haberet. P. respon-
 dit : mulieris nomine postulatum *utrum* | . . . *posse a-*
ctionem rei uxoriae perpetuari. * |

. . . *uerecundiam*, hoc est uitae probabilis instrumen-
 10 tum | . . . iculum redigi, ut eam praelatam *liceat pro-*
prietatis eum ** | . . . fretus coniunctionis firmitate proi-
 . . . *a* em | . . . m iuxta statutum iudicantis adflixerit
 rit | . . . a deprimitur. Uiderit enim, utrum in prae-
 teritum | . . . dote repromissa aestimantis aliquid re-
 manere | . . . constituta petendi firmitas putaretur,
 15 e conmu | . . . tior parentium affectus persuasit, ut in
 solo | . . . dote obligatio gigneretur frustra euidens |
 . . . am restituendae dotis uoluntatem astutia hered
 . . . speciebus quas doti pater filiae nomine designa-
 ue | . . . um libelli scriptione promat, et de redhibi-
 20 tione | . . . a filiae dotem restitui uoluit. Frustra Ma-
 ximus | . . . desiderat Renato submoto, cui dos Paulinae
 no|mine . . . repetitionem instituere potuisse iudica-
 uit | . . . ui uoluntas soceri primo per libellum de-
 hinc | . . . consuluit auxilium nostrae mansuetudinis ¹
 25 in | . . . undique uersum eius actionibus aditum da-
 ret, qui cum repetitionem | . . . set uiolato necessitu-
 dinis iure secundo soceri iu | . . . adipisci merebatur.

* *In margine scholion.* Posse per quemcumque actionem . . . perpetuari.

** *In marg. sch.* Donum per libellum promissum et sine stipulatione affert actionem.

a Quinque uel sex litterarum spatium exesum.

¹ Ergo loquitur imperator.

Quapropter Maximi sententia dotem, cuius | . . . ta ex-
 tremam restitui uoluntatem, qui eam reddi | . . . *prohi-*
 beri placuit. Nec enim dubium est, effectum restitutio |
 30 . . . *destinatum* cui dotem filiae nomine per libellum | .
 Paulus lib. VIII.R. (*Inter*) uirum et uxorem conue-
 32 nit, cum res et | . . . *in dotem* darentur, ut diuortio se-
 cuto, utrum uellet mulier ||| eligeret, uel mancipia, uel P. 99. a.
 aestimationem. Manente . . . | pepererunt. Quaesitum
 est, si mulier mancipia elegisset . . . | berent? P. re-
 spondit: quoniam periculo mariti uixerunt . . . | tem-
 pore perceptos apud uirum remanere debere . . . |
 5 . . . talem consultationem et responsum ^a . . . Lucia^b
 Titia cum nuberet Septicio maioris dignitatis . . . | milia
 in dotem dedit, cum non amplius in bonis haberet . . . |
 uerum est ^c, quod a quibusdam dicitur, omnia in dotem
 da . . . | da ^d . . . dari posse, argumento esse in manus
 10 conuentionem . . . |

^e . . . ia filia repudium genero misit. Quaero . . . |
 nis dotem petere possit? P. respondit: matrimonium
 quidem re . . . | uideri, set . . . patri filiam inuitam a
 marito . . . | dotem repetere posse, nisi filia consen-
 tiente.

15 Lucius Titius Septiciam ducturus uxorem . . . | Po-
 stea Septicius datus tutor Septiciae eundem . . . | tuto-
 rem. Quaero an excusandus sit? P. respondit: de
 officio . . . | eum facturum, si eum, de quo quaeritur,
 potiolem non . . . | destinatas earum inpediat.

P. respondit: etiam manente . . . | eam, quae rea fa-
 cta erat, nubere potuisse.

20 Ulpianus lib. II de officio proconsulis. Impp. Augg.

^a Post uerbum *responsum* sequitur spatium uacuum. ^b Ita omnino uidetur habere codex, licet heic aliquantum exesus. ^c Cod. pro *est* ha-
 bet de more *e*; sed heic nulla, ut uidetur, lineola superposita. ^d Spa-
 tium quattuor litterarum. ^e Spatium exesum septem fere litterarum.

Iulio Iu . . . | tam dotem recte reddi sibi desiderare
dixit ^a quae . . . | quod etiam in patre seruabitur , qui
consentiente filia re . . . | nec moratoriae dilationi lo-
cus erit , quod mal . . . |

Ulpianus lib. XXXIII ad edictum. Inter cetera in
25 reddenda . . . | ut retentionum ratio habeatur. Siqui-
dem conueni . . . | non deterior dotis causa fiat , nisi in
eum casum quo . . . | hoc enim iure utimur ⁱ ; et Iulia-
nus scribit , et est rescriptum ^b . . . | dos retineri uno fi-
lio interueniente potest , si modo non culpa . . . | Quod
si nihil conuenit , exercendae retentiones non sunt ^c . |

30 Papinianus lib. III. R. Non ab eo culpa dissociandi
matrimonii procedit , qui nuntium diuor|tiii misit , sed
32 qui discidii necessitatem inducit ^d * |

Item. Conuenit , ut diuortio uel morte uiri soluto
matrimonio . . . |||

* *In marg. sch.* Non ab eo culpam diuortii procedere , qui
repudium dedit , sed qui dandi necessitatem indixit ^e.

^a Cod. ^d cum linea traiecta. ^b Cod. *rt.* ^c Reliquum spatium huius
uersiculi scriptura uacare uidetur. ^d Ita cod. Sed corrige *induxit.* ^e Ita
cod. Sed corrige ut supra.

i Locutio similis Ulpiani dig. III. 3. 27. §. 1.

DE EXCUSATIONE *

. . . . eum, de quo agitur, et de incolumitate eius P. 82. a. sibi rescribant. |

Item. Hi quoque, qui sunt ex collegio sex primorum, habent a tutelis ex|cusationem; sed non simpliciter, sed post unam. Nam non alias a ceteris uacant, nisi unam habeant.

5 Item. Olim uarie obseruabatur ^a circa | numerum tutelarum; sed hodie certo iure utimur, tam ex rescriptis Diuorum, | quam ex constitutionibus imperatorum nostrorum. Nam si quis tres tutelas siue curas habeat ^b, | excusatur.

Item. Haec locuti sumus de tutelis finitis non in|putandis: eodem loco sunt et non coeptae. |

Item. Sed hodie hoc iure utimur, ut si filium quis
10 habeat in potestate, tam | patris quam filii honera patri in numerum procedere ^c. |

Item. Hodie itaque, ut quis excusetur, tria honera allegare debet, siue tutelarum, | siue curarum, siue etiam curae kalendari; et siue ^d eiusdem tituli sint tria honera, a quar|ta excusant.

Item. Ualetudo ² quoque mala praestat ^e uacationem, |

^a Cod. *obseruatur*. ^b Cod. *habeant*; sed *n* fortasse deleta. ^c Vel dic *procedant*; uel dele superius *ut*. ^d Cod. *su*, superducta lineola. Videtur autem mox excidisse *sine non* post *honera*. ^e Cod. *pstant*, sed *n* uidetur expuncta.

¹ Dig. XXVII. 1; Paul. II. 27; cod. th. XIII. 4; cod. iust. V. 62. sqq. X. 47. sqq. et 64.

² Cf. Modestinum dig. XXVII. 1. 10. §. 8. in fin.

si talis sit, ut ostendat, eum ne quidem rebus suis
15 administrandis | idoneum esse.

Item. Si quando autem huiusmodi valetudo adfir-
metur, | inspectio praetoris necessaria est. Siue au-
tem quis arthriticus sit siue posicus¹ siue epilepti-
cus^a siue orbus, et his similia, excusantur. |

Item. Verba rescripti : libertus, qui negotia sena-
toris P. R. curat, a tutela excusatur : | a muneribus
autem civilibus, cum ipse quoque bonis publicis frua-
tur, non uacat. |

20 Item. Sic autem interpretantur prudentes has con-
stitutiones, ut unum libertum | procuratorem in qua-
qua domo senatoris uoluerint uacare, non quotquot
erunt, | si plures fuerint.

Item. Ergo uidemur hoc iure uti, ut is uacet, |
cui omnium rerum generaliter procuratio mandata sit;
et non amplius quam unus. |

Item. Arcari caesariani, qui in foro Traiani habent
25 stationes, ex sacris | constitutionibus multifariam emis-
sis habent immunitatem. |

Item. Qui iam tutores uel curatores sunt, si rei
publicae causa absint, ad tempus excu|santur.

Item. Eum, qui uiae curam habet ab imperatore |
iniunctam, excusari.

Item. Anabolicari² a tutelis curationibusque habent
uacationem.

30 Item. Ii, qui in centuria censorum | uelatorum sunt,

^a Ita scribuntur haec nomina in codice.

¹ Notemus rem et uocabu-
lum. Sed num pro *sonticus*?
dig. II. 11. 2. V. 1. 46.

² Notemus vocabulum. Vo-

piscus quidem Aurel. XLV ha-
bet adiect. *anabolicus*. Cf. ibi
Salmasium.

habent immunitatem a tutelis et curis. De litibus, quas | tutor cum pupillo habet, an propterea excusetur? Et dicit ^a propterea non excusandum; | et extant rescripta.

Item. Ueterani ¹ quoque post emerita stipendia ||| mis- P. 82. b. si, si honesta missione, in perpetuum a tutelis uacant.

Item. Primipilaribus ob id ipsum, quod primipilares sunt, uacatio a tutelis | a diuo Hadriano dari coepit.

Item. Decuriales quoque, qui ob id ipsum uacant, 5 a tutelis condecurialis ^b filii non | uacare, si non habeant aliam excusationem. |

Item. Neque autem primipilarium filii, neque ueteranorum, a tutelis excusantur. |

Item. Is ², qui inter uigiles militat, quamuis post emerita stipendia legitima mis|sus sit, non in perpetuum uacat a tutelis, sed intra annum, quam ^c missus est : ul|tra non uacat.

Item. Officium quoque militare excusat : namque ^d 10 mu|nus emeritum prodest; multo magis, cum frequentatur, |

Item. Qui Romae magistratu funguntur, quamdiu hoc funguntur, dari tutores non possunt. |

Item. Imperatores nostri constituerunt, ne intra ducentessimum miliarum | senator P. R. cogatur res pupillares administrare. Itaque in usu ita seruatur, | ut ad eas res, quae ultra ducentessimum lapidem sunt, 15 equestris ordinis ^e | uiri dentur tutores uel curatores a

^a Ita cod. ^b Cod. *condecuriales*. Notemus autem uocabulum. ^c Ita cod. pro *postquam*. ^d Eadem leguntur fol. 90. a. v. 7. 8. Sed ibi *nam cum* pro *namque*. ^e Cod. *aequestri ordini* mendose. Tamen τῷ *ordini* uidetur addita s.

¹ De ueteranis cod. iust. XII. 47.

² Cf. Modestinum dig. XXVII. 1. 9. §. 4.

praetore : et hoc non tantum in eo senatore serualur , |
qui decreto tutor uel curator datus est , sed et in eo ,
qui testamento. |

Item. Is ^a qui in portu pro salute imperatoris sa-
crum facit ex uaticinatione archigalli ¹ , a tutelis ex-
cusatur ^b. |

Item. Philosophis ^c quoque , et medicis , et rhetori-
20 bus ^d , et grammaticis , quibus | per ^e hanc professionem
immunitas dari solet , etiam uacatio a tutelis datur
tam diuorum principum rescriptis , quam imperatoris
nostri. Quod ^f ad medicos uniuscuiusque ciuitatis per-
tinet , intra numerum quinque esse debere , sacrae con-
stitutiones docent ² . Cetera ^g . |

Item. Neque geometrae neque hi , qui ius ciuile
docent , a tutelis excusantur. |

25 Item. Qui muniti sunt aliquo priuilegio , aliquando
admittuntur ad excusationem , | ueluti si minor sit an-
norum XXV , si adfini datus sit tutor , et aliquem | u-
sum rerum habeat , quod ius uenit ex epistula diui Ha-
driani. |

Item. De libertis ³ quoque , quamuis multa priuilegia
excusationum praetendant ^h , | tamen a patroni sui libe-
rorum tutela non excusantur.

30 Item. Qui patri pupilli promiserunt se suscepturos
tutelam , non excu|santur , quia ⁱ est inicium ^k alios non
esse datos. |

^a Cod. iis. ^b Cod. excusantur. ^c Ita cod. per ^f et ^{ph}. ^d Cod. rae-
toribus. ^e Cod. ^p traiecta subter lineola , qua nota in codice significatur
per. Atqui heic mallem propter. ^f Cod. uidetur habere quam. ^g Ita
cod. pro et cetera. ^h Ita cod. quantum uidere licet , non praetendantur.
ⁱ Num quamuis? ^k Ita cod. uti apud Frontonem accum pro acquum.

¹ Apud Tertullianum apol.
XXV archigallus sacrificat pro
salute M. Aurelii imp.

² Cod. iust. X. 52. 5; dig.
XXVII. 1. 6. §. 5.

³ Confer cod. iust. V. 62. 5.

32 Item. Si inmiscuit se administrationi tutor, perdit
 P. 97. a. beneficium excusationis; plus enim eg||it, quam si P. 92. b.
 promississet; idque diui Fratres Domitio Rufo rescri-
 pserunt in | haec uerba: liberis tute||lam ^a, quam spon-
 te suscepisti, praebe; nam desiderasti ^b. |

Item. Igitur obseruan||dum deinceps erit, ut qui tu-
 tor datus ^c, si quas habere | se causas excusationis || ar-
 bitrabitur, adeat ^d ex more: nec ^e in infinitum captio-
 5 si silentii tempus ^f, || per quod ^g res interfrigescat, con-
 cessum sibi credat. Hi qui Romae | uel intra centesi-
 m||um fuerint, sciant in proximis diebus quinquagin-
 ta | se excusationis causa||s allegare debere, aut ca-
 pessere administrationem; ac nisi id fecerint ^h, in ea
 cau||sa fore, in qua sunt, de quibus consules amplis-
 simi decre||uerunt, periculo suo |e||os cessare. |

10 Item. Formam autem e|x| hac constitutione datam
 hodie in usu ita celebrari | animaduertimus, ut || ex eo
 die incipiant quinquaginta dies enumerari, | ex quo
 scierat ⁱ se esse tu||orem uel curatorem; scilicet ex eo,
 ex quo in notitiam | eius decretum prolatu||m sit te-
 stato ^k: uel si testamento datus sit, ex quo id quoque
 sci||erit. Itaque ubi sciit, ne praescriptione .L. dierum
 15 excludatur, si sint sessio||nes ^l, uel pro tribunali, uel||
 de plano, aduersario, id est ei, qui eum petit, denun-
 tiare | debet, et adire praeto||rem, et titulum excusatio-
 nis suae apud eum exprome||re. Si feriae sint, li||bel-
 los det contestatorios. |

Item. Tunc demum e|x|cusandus est, qui prius da-
 tus fuerat, si is quem nomi||nauerit, et potior n||eces-

^a Cod. *liberi tutela.* ^b Cod. *desideras.* ^c Num hinc excidit *sit*?
^d Cod. *adea.* ^e Cod. *pro nec habet sed.* ^f Cod. *temporis.* ^g Cod.
 uidetur habere *quam*, ut pag. praec. ^h Cod. *fecerit.* ⁱ Cod. *scierant.*
^k Ita cod. ^l Cod. *cessiones.*

20 situdine, et idoneus re fideque, uel absens re|prae-
hendatur ^a. ||

Item. Pars orationis ^b imperatoris Seueri : pro|mis-
cua facultas po||tioris nominandi, nisi intra certos fi-
nes cohi|beatur, ipso tractu te||mporis pupillos fortu-
nis suis priuabit : cui rei obuiam ibitur, P.C. ^c, si c|e|n-
sueritis, ut collegae patris sui uel ^d pupilli in decuria
uel corpore, item cognati uel affines ^e utriusque neces-
25 situdinis, qui | lege iulia et papia e|x|cepti sunt, po-
tiores non nominent; ceteri cognati uel adfines ami-
ciu||e atque municipes, eos tantummodo nominent,
quos | cura complexus sum ^f. U|i|cinitatis autem iure
nemo potior existimetur.

Imp. noster ^g Aelio Diodo|to. Tutores secundum
patris uoluntatem, decreto praetoris | c.u., quod ^h non
iure, testamento, uel codi|cillis dati fuerant, confir-
30 matos, potiores nominare | posse non arbitramus ⁱ. Nam
iudicium patris licet iure deficiat, seruandum est |.

Item. Libertus, sicut exc|u|sare se a tutelis, ita nec
potiorem nominare potest. |

32 Item. Ex ea die ex qua || quis potiorem nominauit,
deinceps omnibus sessio||nibus aduersus eum, quem
nominauit, adire debe||t, usque dum causam finiat. | P. 97. b.
Ceterum, si aliquam sessionem intermiserit is, qui
pot||iorem nominauit, prae|scriptione excluditur. Pla-
ne, illa sessio, quae de plano || celebratur, ei non
computabitur. |

Item. Si ⁱ is, qui potiorem nominauit, litteras pe-

^a Ita cod. ^b Cod. oratione. ^c Nempe patres conscripti. ^d Cod. suiu. An siue? ^e Ita cod. At mox adfines. ^f Ita cod. ^g Cod. N, superposita o; itaque licet dicere etiam. impp. nostri. ^h Cod. quos.

ⁱ Ita cod. arbitramus.

ⁱ Cf. dig. XXVII. 1. 13 §. 2.

5 tier||it ad magistratus, ut | conpellant eum uenire, quem
potiorem nomina||uit, libellos ^a dedit, alia | die litte-
ras accipere debet, ac ^b magistratibus redde||re per di-
numerationem | uicenum milium passuum.

Item. Illud cu||rare debet, ut intra diem | decimum,
quam litteras reddidit magistratibus, rescripta ^c d||epo-
scat; et ubi eas | acceperit, per dinumerationem si-
10 mili modo reuerti debe||bit : et si sessionem in|uene-
rit, pro tribunali reddere praetori, ut subnotet s|u|a
manu, quod uolet. |

Item. Si quis eos, quos potiores ^d nominauit, non
probaue||rit, si adhuc intra .L. simum diem est, alios
potiores potest nominare. |

Item. Quamuis ⁱ supra dixerimus, eum, qui potio-
rem no||minauerit, si aliquam ses|sionem intermiserit,
pro tribunali praecribtione subm||oueri; utique ue-
15 rum est, si litte|rae non sunt impetratae ^e : ceterum,
ex quo inpetratae sunt, || in eum diem, quo reddi|
praetori rescriptae debent, et ^f hoc medio spatio ses-
s||io fuerit, non oberit si | sessionibus non adierit ^g : et
ita in usu seruatur. |

Item. Libelli ita formandi : cum proxime decreto tu-
t||orem me dandum | existimaueris illi, quod mihi in
20 notitiam pertulit ill|a| die, nomino potiolem ^h, ut | mu-
nicipes suprascriptos ⁱ, illum Ueientanum, morantem
eo loco, habentem in | substantia plus minus tantum ^k.
Si eques ^l romanus fuerit, qui |p|otior nominabitur,
etiam | hoc compraeendi debet. Deinde fine talem

^a Sic in cod. An qui libellos? ^b Cod. ad. ^c An rescriptas? ^d Cod. potiorem. ^e Sic in cod. non impetratae. ^f An et si? ^g Ita cod. pro adfuerit. ^h Cod. potior, linea traiecta per mediam r. ⁱ Cod. ss, superducta lineola. ^k Cod. p. m. tt. superductis lineolis. ^l Cod. aequus.

clausulam || addat : rogo , praetor , propter | praescri-
ptiones , tempora , libellos accipere digner||s. |

Si pro tribunali dabuntur , uel de plano , IIII dandi
25 erunt , || et petendum , ut denun|tietur ex auctoritate :
cum denuntiauerit ^a et non uene|r|it , libellos det , ut
litteras | petat.

Item. Quidam tamen iustos secundum has ||leges pu-
tant dici. Diui | quoque Marcus et Lucius Apronio Sa-
turnino ita rescribse||runt : “ si instrumentis | probas
habere te iustos tres liberos , excusationem || tuam Ma-
nilius Car|bo praetor u. c. accipiet “ . Sed iustorum
30 mentio ita acci|pienda est , uti secundum ius ciuile |
quaesiti sint. |

Item. In ^b adoptionem dati ad hanc causam prode-
ru|n|t. |

Deside. 32 Item. Ius liberorum a principe impetratum , nec ||
ran|ur
paginae
duæ.
P. 94. b. ad hanc causam nec ad mu||
.....
tionem poterit
Non enim testamentarius
Paulus libro II Sententiarum. ¹ Pro t
ut est latinus iunianus codi-
5 cillis ad testamentum non pertinen
Ulpianus de officio praetoris in Ita-
lia ² domicilium cons mu-
neribus subicietur ta
recuperabit
10 uit sacerdotium cont
tutelam priuileg
apertum testamentum sacerd

^a Ita fortasse cod. 2. manu ; at 1. denuntiaueris. ^b In suppletur a me.

¹ In editis haec non extant.

² Cf. dig. XXVII. 1. 19.

- Item. Haec de sa . . .
 excusationem cons . . .
- 15 quo quis consul, uel praetor, uel . . .
 Item. Collegas eo . . .
 exerceant quam pater f . . .
 quo pater pupillorum ex . . .
- Item. Sicut autem de . . .
 20 lium. Et ita imperator noster . . .
 Item. Ueteran . . .
 Ueteranorum autem filii . . .
 Sed utrum simul non plu . . .
 unam, tractari potest. Puto tamen . . .
- 25 inueni rescriptum . . . ex-
 cusantur. Et ita de ig . . .
 riae Sabinae R. R. R^a . . .
 exauctoratum e . . . Sed ignominia missi |
 ab¹ urbicis plane tutelis excusabuntur, quia ingredi
 eis urbem non licet. |
- 30 Sed etsi non sint perfectis . . .
 si missionem non ig. . .
- 32 Item. Sed primipil. . . |||
 . . . , . . . primipilarem dabunt P. 94. a.
 . . . legare quoque ipse quoque^b in locum²
 . . .
 . . . m sacerdotio fungitur
 5 . . . rescripto, diui Pii declaratur,
 . . .
 . . . unt in primipilaribus

^a Priores duae R significant *rescripserunt*; tertia est initium uocabuli deperditi. ^b Ita bis quoque in cod.

¹ Dig. XXVII. 1. 8. §. 9.

² Cf. dig. XXVII. 1. 8. §. 11.

- exemplo ueteranorum
 . . .
 10 ueterem suam emp-
 sextertia centum mi-
 mmatam eam nan-
 . . .
 ducit : nam minor uigin-
 15 ti *quinque annis* tutela excusantur ut
 o daret minores XXV
annis
 t a principio negotiorum
 honera tutelarum
 20 m iniuriam adferat
 a tutela excusabitur. Hi quos
 tutelas quas ante

 excusabitur etiam ab ea quam antea sus-
 25 si ad tempus curator

 m per rusticitatem¹ se alie-
 mereri paupertas pla-

 30 *Item. Tria*² *honera tutelarum excusatione* | m tri-
 buunt. Tria autem honera sic sunt accipienda , ut
 32 *non numerus pupillorum plures tutelas faciat , | sed*
patrimoniorum separatio : et ideo qui tribus | fratribus
 F. 93. b. tutor datus est , ||| qui indiuisum patrimonium ha-
 bent , uel quibusdam tutor , quibusdam curator , unam |
 tutelam suscepisse creditur.

Item. Qui curam kalendarii Gaditanorum a principe
 inductam , in eques|tri^a ordine susceptam administra-
 a Cod. sequestri.

¹ Cf. dig. XXVII. 1. 6. §. 19.

² Dig. XXVII. 1. 3.

5 bat *a*. In tribus non inputabitur tutela | uel cura,
 quae affectata est : affectatam sic accipiemus, si uel
 appetita uideatur, | uel cum posset quis se excusare,
 ab ea se non excusauit. Creditur enim affectasse, qui
 honus, | cum posset declinare, non recusauit. Et id
 saepe decretum est in tutore, qui non potuit in|uitus
 dari tutor, uel curator ei *b*, qui cuius fuerat tutor, cu-
 rator est nominatus. |

Item. Si quis *1* inter tres *c* emancipati filii sui tutelam
 10 administret, an ei haec in nume|ro cedat *d*, scio du-
 bitatum. Inuenio tamen Fulvio Aemiliano in perso-
 na Manili | Optiui rescriptum, emancipatae filiae tu-
 telam numerari ei *e* inter honera oportere. |

Item. *2* Tria autem honera in domo *f* esse sufficit.
 Proinde si pater alicuius uel | filius uel fratres *g*, qui
 est in eiusdem potestate, tria honera sustineat, quae
 ad periculum patris | pertinent, quoniam *h* uoluntate
 eius administrant ; omnibus excusatio a tutela con-
 petit. |

15 Item. Numerus quoque liberorum a tutela excusatio-
 nem tribuit : ciuibus | quidem romanis earum tutela-
 rum, quae Romae sunt iniunctae, a *i* trium filiorum ;
 earum | uero, quae in municipiis italicis iniunguntur,
 quattuor numero liberorum : | idque imperator noster
 et diuus Seuerus Claudio Herodiano rescripserunt. Et
 ideo, si quis a magistratibus | municipalibus fuerit da-
 tus, quattuor numero liberorum debet excusari. |

20 Item. Sed et si in prouincia delata fuerit tutela,

a Excidisse aliquid manifestum est. *b* Ita cod. Sed uidetur dicendum
 curatore. *c* In dig. additur *tutelas*. *d* Dig. *numerum procedat*. *e* In
 dig. omittitur *ei*. *f* In dig. additur *una*. *g* Sic cod. Sed in dig. est *fra-*
ter. *h* Dig. *patris sui spectent, quia*. *i* Ita prorsus codex.

1 Dig. XXVII. 1, 13. §. 16.

2 Ibid. fr. 5.

licet Romae excusatio allegetur a quinque liberis, debet recipi. |

Item. Exemplo ciuium romanorum latinos iunianos ^a excusari oportet.

Item. Iusti autem, an iniusti sint filii, non requiritur: multo minus, in potestate nec | ne sint; cum etiam iudicandi honore iniustos filios releuare Papinianus
25 lib. V quaestionum | scribat.

Item. Ex filia nepotes prodesse ^b ad tutelae liberationem, sicuti nec ad caducorum uindicationem palam est; nisi mihi proponas | ex ueterano praetoriano genero socerum auum effectum; tunc enim secundum orationem dei ¹ Marci, quam in castris praetoris ^c recitauit, Paulo iterum et Apronia|no consulibus (168) VIII. id. ian., id habebit auus, quod habet in nepotibus ex filio
30 natis: | cuius orationis uerba haec sunt: et quo facilius ueterani nostri soceros | repperiant, illos quoque nouo priuilegio sollicitabimus: ut auus nepotum |
32 ex ueterano praetoriano natorum iisdem commodis nomine eorum ||| fruatur, quibus frueretur, si eos haberet ex filio. |

P. 93. a.

Item. In adoptionem dedisse non nocet; nec adoptasse ad excusationem | proderit, quoniam soli naturales tribuunt excusationem. |

Item. An bello amissi a tutela excusare debeant? Nam

^a Cod. *iumanos* ^b Videtur corrigendum *non prodesse*. ^c Ita cod. pro *praetoriis*.

¹ Ita explicatis litteris in cod. haud semel Marcus non *diuus* sed *deus* dicitur; peculiaris uidelicet honoris causa. Certe Capitolinus cap. XVIII de Marco extincto ait: *priusquam fu-*

nus conderetur, ut plerique dicunt (quod numquam antea factum fuerat neque postea) senatus populusque non diuisis locis, sed in una sede propitium deum dixit

5 et in fascibus sumen|dis, et in iudicandi munere pro
superstitibus habentur, ut lege iulia de ma|ritandis
ordinibus, de fascibus sumendis, et publicorum ka-
pite uigenti sex ^a, | item priuatorum kapite uicensi-
mo VII de iudicando cauetur. Et puto | constituendum,
ut et a tutelis excusent. Proinde, siue tres bello ami-
se|rit, siue unum duosue, pro superstitibus cedent. |

10 Item. Sed utrum soli filii, an et nepotes debent ^b
prodesse, subsistendum; quoniam lex quidem priua-
torum kapite XXVII senatus ^c appellat, lex uero pu-
blicorum | kapite XXVI liberorum facit mentionem.
Puto tamen eandem esse aequitatem | in nepotibus,
qui in locum filiorum succedunt, quae est in filiis. |

15 Item. Utrum in acie dumtaxat amissus, an tem-
pore belli amissus prosit? Sed Aristo | in acie amis-
sum dumtaxat: ego ⁱ puto, per tempus belli amissum
debe|re prodesse, ne publica strages patri noceat. |

Item. Erit haec etiam excusatio, si quis se dicat tu-
telam alicuius admi|nistrasse, et ad curam eius uoce-
tur. Nam inuitum non esse compellendum suscipere, |
imperator noster cum patre Polo Terentiano rescrip-
sit. |

20 Item. Si quis uxoris ^d suae curator datur ^e. Nam si-
cuti senatus censuit, ne quis | eam ducat, cuius tutor
uel curator fuit, ita uxoris suae non debere cu|ram ad-
ministrare, diuus ^f Seuerus Flauio Seueriano rescripsit. |

Item. Proinde, si cui fuerit pupilla a patre despon-
sa, non debet ei tutor | dari, ne nuptiae inpedian-
25 tur, et datus excusabitur; et si sponsae suae || curator

^a Ita cod. ^b Ita cod. ^c Corr. *solos natos*. ^d Ita. cod. ^e Supplen-
da uidetur uox *excusatur*. ^f Ita cod. explicatis litteris.

ⁱ Contraria sententia eidem Ulpiano adscribitur dig. XXVII,
1. fr. 18.

fuerit datus, debebit excusari, nisi forte a patre tutor uel cura|tor fuerit destinatus. Aut enim ipse cum pater despondit, et utrumque perficiet; aut | post mortem patris desponsa est, et magis est, ut uoluntati patris obtem|peretur in honore, quam ipsius in matrimonio : quare nuptiae impediuntur. |

30 Item. Est et hoc genus excusationis ¹, si quis se dicat domicilium non habere Romae delectus ad munus, uel in ea prouincia ubi domicilium non habet; idque et deus ^a Marcus Pertinaci et Aeliano ² cons. (163?) rescripsit. |

32 Item. Proinde qui studiorum causa Romae sunt, praecipue ^b ciuiliū, debent ||| . . . ris causa Romae P. 100. b. agunt studii cura distracti. Et ita | . . . imperator Antoninus Aug. Caereali a censibus et aliis | . . .

Item. proinde, si quis ad urbicam dyocesim pertinens | . . . r excusare se debebit ab eo patrimonio, quod in regio | . . . rare prouincialis caueat, si legatum accepit, hoc facere li | . . . administ|r|atum, quoniam in plenum uoluntati paret legati | . . . excusabitur; idque deus ^c Marcus in eo, qui se a re prouinciali excusauit | . . . s Claudio Pulchro rescripsit. |

. . . uoluit excusare, nec optinuit. Postea potiores
0 nomi|nauit . . . et magis est ut possit, si eum ^d tempora patiantur. Uos enim | . . . us licet potior nominatus, alterutrum debeat eli|gere . . . re se potio-rem;

^a Cod. D, traiecta linea. Ergo deus uel diuus. ^b Cod. praecipuae
^c Cod. D, linea traiecta. ^d An dierum?

¹ Dig. XXVII. 1. 46. §. 2.
² Notemus hoc consulu[m] sub Marco collegium partim, nisi fallor, incognitum. Conferan-

tur autem fastographi Sigonius aliique, Muratorius in annual. et in inscript. p. 335.

an uero magis potio^arem nominare | . . . o^a praetori^b rescripsit. |

. . . tutor datus est, et excusare se, et non recepta
 15 excu|satione potiores nominare potest, si tempora die-
 rum patiantur. | *Quod si uelit potiores nominare, po-
 stea ad excusationem transi|re non potest; nam con-
 fitentis est, nullam se excusationem habere, cum po-
 tiores | nominauerit. Nec ferendus est, si dicat se si-
 ne praeiudicio hoc facere, for | . . . teatur excusatio-
 20 nem et potio^arem nominationem | . . .*

*Item. Is qui potior nominatus est, siquidem negat
 se esse in ea coniunctione, am|plius nominare potio-
 rem non potest : conuictus ne excusare se quidem po-
 terit : | et ita est . . . ad Herodianum de excusatio-
 ne insertum. |*

. . . nominatus est, ad omnia haec dies eos habe-
 25 bit, quos | . . . sunt, ut eodem rescripto declaratur. |

*Item. Is, qui potio^arem nominat, libellos debet
 quaternos dare praeto|ri de plano, uel pro tribunali,
 ut epistula dei^c Marci ad Aemilianum | continetur :
 et dicere, quo iure potio^arem nominet, id est gradum
 necessitu|dinis eius uel cognationis aperte designare :
 et ideo non sufficit, cognatum | uel collegam gene-
 30 raliter dicere, sed debebit gradum dicere, uel no-
 men | collegii dignitatisue designare, et ius cognatio-
 32 nis expri|mere : nec sufficit collegam dicere, nisi, in
 quo collegio, addiderit. Et si forte ||| in aliquo horum P. 100. a.
 deliquerit, emendandi ei facultas intra tempus, quo
 po|luit potio^arem nominare, conceditur; postea non.
 Idque imperator noster . . . rescripsit. |*

Item. Ne hi quidem possunt^d, quos praetor confir-

^a Supple Aelio Diodoto, ut p. 52. n. a. ^b Cod. praetor. ^c Ita cod. explicatis litteris. ^d Excidisse uidentur uerba : potiores nominare.

mauit, testamento de|stinatos ut . . . doto ^a praetori re-
scripsit. Proinde, si a matre fuerint designati, an po-
5 tiores | nominare possint, quaeri potest: et puto eos
nominare non posse, sicut de iis | rescriptum est,
qui a patre erant designati. Sed hoc erit seru . . . |
alio uirilis ^b sexus per uirilem sexum descenden . . . |
curae destinati. Nam et Papinianus respondit, liber-
tum a patre . . . des|tinatum tutorem posse potio-
rem nominare.

10 Item. Nominare autem potiores non possunt in pri-
mipilari . . . | diuus ^c Seuerus constituit. |

Item. Licet autem patris appellatio in oratione . . . |
accipiendam; quamquam circa primipilares hoc iure
utimur, ut filio primi|pilaris dentur soli, non etiam
nepoti. |

15 Item. Sed non cognati uel adfines possunt nominare
potiores . . . ex|pressum est, hi soli qui lege iuliaue ^d
excepti sunt. |

Proinde, siquis cognatus alterultra ^e lege exceptus
lic . . . | doto ^f praetori est rescriptum, potio-
rem nominare non poterit n . . . | nominare adfinis qui alter-
ultra ^g lege exceptus . . . |

20 Item. Excipiuntur autem lege quidem iulia cognato-
rum . . . | no sobrino sobrinaue natus; sed et nata per
interpretationem . . . | horum potestate sunt, quaeue
in matrimonio, uel hii, qui su . . . | trarum hoc gra-
du nos contingentium mariti u . . . | tate nostra co-
25 gnati contingentes eos ea cognati . . . | non excedit.

^a Cl. Theodoto, ut p. 13? an potius Aetio Diodoto, ut p. 42, et infra p. 59? ^b Cod. uirili, s absorpta a seq. ^c Ita cod. explicatis litteris. ^d Vi-
detur dicendum *papia iuliave*. Confer infra v. 27. Nisi mauis supplere *pu-
blicorum priuatorumue*. Sic dig. XII. 5. 4, ubi in editis legitur *lege iulia
iudiciorum publicorum*, in cod. pal. 737. p. 168. col. 2. legitur *lege iulia
et papia iudiciorum publicorum*. ^e Ita cod. Sed dic *alterutra*. ^f Supple
ut supra. ^g Ita cod. Sed corr. ut supra.

Item. Nuptarum nobis co . . . | gradum uel nostri cognati ab uxoribus nostris . . . |

Item. Lege autem papia hii adfines ¹ excipiuntur , qui u . . . | et socer et socrus umquam fuerunt.

Item. Uitricus . . . | priuigna , uel ipsorum , uel
30 eorum qui in eorum potestate | fuerunt.

Item. Memini itaque , me suad . . . | Alcimum li-
32 bertum maternum Furi Octaui c. u. i . . . | cum tute-
lam eius administrasset , necessariusque ad . . . ||
nam et liberti materni in pari sunt condicione. Ora- P. 90. a.
tio enim dei ^a Marci ita scribta est , | ut patroni patro-
nae libertus tutor deligi possit , tametsi aliquo priui-
legio sub|nixus sit.

Item. Si alius eum latinum fecerit , alius iteraue-
rit , | an utriusque liberorum tutelam suscipiat , uiden-
5 dum , quasi utriusque meritum | habeat. Nisi forte ,
exemplo munerum , ut deus ^b Marcus rescripsit apud
Orignem ^c eius | qui latinum fecit , debere eum fun-
gi , solus ^d eius liberorum tutelam sus|cepturam di-
cemus.

Item . Officium quoque militare excusat . | Nam
cum munus emeritum prodest , multo magis cum fre-
quentatur prodesse debet . | Sed si ad tempus rei p. causa
absit , non in perpetuum , sed ad tempus excusabitur.
10 Denique , | cum ex facto sub diuo Hadriano , quidam
cum legatus esset legionis , testamentum recitatum |
esset , quo tutor erat datus ; non in perpetuum , sed ad
tempus , quo legatus legionis | erat , meruit excusatio-
nem. Etiam is , qui commentarios habet praefecti ,

^a Ita cod, explicatis litteris. ^b Cod. D, linea traiecta. ^c Sic in cod.
^d Ita cod. Sed dic solum. ^e Ita cod. Dic suscepturum.

¹ Confer cod. th. XIII. 5. 7.

quamdiu hic | commentarios habet praefecti, ut deus ^a
 Marcus cum filio rescribit. |

Item. Hi, qui muniti sunt aliquo priuilegio, aliquan-
 15 do non admittuntur ad excusationem, | uelut si minor
 sit annis XXV adfini datus tutor, et aliquem usum
 rerum | habeat hereditariarum. Quod ius uenit ex epi-
 stula diui Hadriani, quam scribit | Claudio Saturnino
 legato Belgicae; quae constitutio uidetur de his loqui,
 qui a praetore | dati sunt. Ego idem esse accipiendum,
 si testamento datus sit. In ean|dem sententiam et di-
 uis ^b Pius Plaetorio ^c Nepoti scribit. |

20 Papinianus lib. XI quaestionum respondit: uerbis
 orationis Fratrum imperatorum libertum, etsi ob ali-
 quod | priuilegium a tutelis uacet, patroni tamen pa-
 tronaeque liberorum ^d tutor | ut delegatur, conprae-
 hensum. In numero liberorum pronepos patroni sine |
 dubio continetur. Sed potest dici, non aliis patroni li-
 beris libertum hoc debere, | quam qui iure patroni hoc
 sperare possunt: et ideo neque patronae nepotis tute-
 25 lam | administrare compellendum. Priuilegio . . . ^e irum
 neque pupilli qui [ex filia] pa|troni uenit, quia ua-
 catione propter liberos patronorum, qui per uirilem se-
 xum descendunt, liberti fruuntur. |

Item. Et hac quae . . . de eo, cui beneficium datae
 libertatis exprobari potest. | Alioqui nequaquam ¹ cre-
 dendum est, ei priuilegium ^f ablatum, cui fideicom-
 30 missa ^g libertas | soluta est. Nam in toto fere iure ma-
 numissor eiusmodi nihil iuris (*ut*) patronus ad|uersus

^a Cod. *D*, ut supra. ^b Ita cod. explicatis litteris. ^c Cod. 1. manu Pla-
 torio; deinde, ut uidetur, Plaetorio. ^d Cod. *libentorum*. ^e Supple quat-
 tuor litteras. ^f In dig. additur *excusationis*. ^g Dig. *fideicommissaria*.

¹ Haec extant dig. XXVII. 1. 24.

personam modo liberti consequitur, licet in bonis eius
 32 patroni ius exerceat; | excepto, quod in ius uocare pa-
 tronum iniussu praetoris non debeat. |||

Item. Ius anulorum ingenuitatis imaginem praestat, P. 90. b.
 saluo iure patro|norum, patronique liberorum ¹. |

Paulus libro sexto quaestionum sub R.^a (de) legitimis
 tutelis. Apollinaris Paulo. Duo ² sunt Titi, pater et
 filius, datus est tutor Titius, nec apparet de quo sensit
 5 testa|tor; quaero quid sit iuris? R. Is, datus est quem
 dare se testator sensit. Si id non atparet ^b, non ius de-
 ficit, sed probatio. Ergo ^c neuter est tutor. Hoc re-
 scriptum est in Stil|cho manumisso, si duo sint Stichi,
 et incertum, de quo testator senserit; uel si Erotem
 legauerit, qui plures eodem nomine habuit seruos. |
 Quod in nummis legatis non ita placuit: si non atpa-
 10 ret uoluntas, id accep|tum est, quod minus est. |

Antoninus Granio Firmino militi. Ex duobus tutori-
 bus, qui non | specialiter in locum excusati dati sunt,
 sicut precibus tuis adlegas; si unus pro | tutore res
 tuas administravit, aduersus eum tantum tibi conpe-
 tere actionem, | ignorare non debes. Nec enim mutuo
 15 cessionis periculo, qui nihil gessit, ten|eri potest.
 Cum simpliciter datus est, qui administrationi se mi-
 scuit, contutor | iure fuisse non uideatur. |

Paulus libro singulari de testamentis. Parentibus li-
 cet, liberis suis ^d | in potestatem habentibus testamen-
 to tutores dare, masculis quidem inpueribus, | femi-
 nis uero etiam puberibus, et tam iam natis, quam
 20 etiam postumis. Itaque post institutionem heredum

^a Nempe rubrica. ^b Ita cod. ^c Dig. igitur. ^d Ita cod.

¹ Dig. II. 4. 10. §. 3.

² Dig. XXVI. 2. fr. 30.

hoc modo scribere potest : Lucio Titio filio meo , et si mihi uiuo mortuoue nati erunt , tutores do Lucium Aurelium et Galium Optatum ; a quibus peto , ut tutelam liberorum meorum gerant , ita ut ea , quae in Asia reliquero , Aurelius ; ea autem quae in Italia , Optatus administret. |

Possumus autem et singulis liberis alium atque alium tutorem | dare , ueluti hoc modo : Titio filio meo Aurelium tutorem do ; Seio filio | meo tutorem Optatum do. Pluribus quoque liberis unus tutor , item uni plures dari possunt. |

Paulus libro singulari de excusationibus. Hii , qui
30 tres pluresue tutelas , uel curationes , uel permixto
modo cuiuscumque separatas administrant , excusari
32 a tutela curationeue solent. Quod si fratrum tu||telam
suscipiant , pro una tutela . . . antur eadem bona . . . |||

P. 89. a.

Ulp. de officio praetoris || tutelar. Obseruari au- P. 34. b.
tem oportet , ne his pupillis | tutorem det , qui patri-
mo||nia in his regionibus habent , quae sunt sub iuri-
dicis , | ut Cl. Pompeiano praetor||i imperator noster re-
scripsit ; multo magis , si in prouincia sit patrimo||nium ,
licet is , (qui) petitur ^a , in u||rbe consistat. |

5 Ulp. de officio praetoris || tutelar. Qui ^r in colle-
gio pistorum sunt , a tu||telis excusantur , si mod||o per
semet ipsos pistrinum exerceant. Sed non alios | pu-
to excusandos , quam qui in||tra numerum constitu-
ti centenarium pis||trinum , secundum litteras di||ui
Traiani ad Sulpicium Similem , exerceant : | quae omnia
litteris praefecti a||nnonae significanda sunt. |

^a Num petit ?

^r Eadem dicit Paulus lib. XXVII. 1. fr. 46. pr.
sing. de cognitionibus in dig.

10 Ulp. lib. suprascripto. Sed ostien||ses pistorum non
excusantur, ut Filiuminiano imperator | noster cum
patre rescripsit. ||

Item. Urbici ¹ pistorum a collegarum quoque | filiorum
tutelis excus||antur, quamvis neque decuriales, neque
qui in ceteris cor|poribus sunt, excusentur: et ||ita Ha-
driano ^a rescripto ad Cl. Iulianum ² praefectum annonae |
significatur; quam epistul||a|m quodam rescripto ad Uer-
15 nam et Montanum | pistorum imperator noster cum pa-
tre || interpretatus est et ad pistorum pertinere. Cum
in eo negotio | frumentum agenti|bus| daretur a colle-
garum filiorum tutelis uacatio, | plus etiam impera-
tor noster indulsit|, ut a tutelis quas susceperant, an-
tequam pistorum | essent, excusarentur. Sed ho|c| ab
ipso creatis pistoribus praestitit; et ita Mar|co Diocae
praefecto annonae rescripsit. |

20 Item. Sed et qui in foro |s|uario negotiantur, si
duabus partibus bonorum | annonam iuvent, habe|n|t
excusationem litteris allati a praefecto urbis | testi-
monialibus neg|o|tiationis; ut imperator noster et di-
uus Severus M. Anicio Cerealli rescripserunt: quo re-
scripto decla|r|atur ante eos non habuisse inmunitatem.
Sed non eis | dari eam quae data est his |qui| annonam
populi romani iuvent. |

25 Paul. lib. singular|i a|d municipalem. Urbici ³ autem
pistorum a collega|rum quoque filiorum tu|t|elis excu-
santur. Sed et si qui in foro suario nego|tiantur, si a

^a Corr. Hadriani.

¹ Haec itidem repetit Paulus
l. c.

² Ad Cl. Iulianum, huius
fortasse filium, scribit non se-
mel Fronto.

³ Eadem Pauli uerba, sed
ex libro singulari de cognitio-
nibus, extant dig. XXVII. 1.
fr. 46. § 1.

duabus parti|bus| patrimonii annonam iuuent, a tute-
lis habent | excusationem. ||

Ulp. de officio praetoris tutelaris libro singulari.
Proinde, si mu|t|us surdusue quis sit, sine dubio a tu-
30 tela excusa|bitur. Hi uero, quos ualetudo, | uel | furor,
uel morbus perpetuus excusat, etiam eas | tutelas, quas
ante s|us|ceperant, deponunt. Alia causa aetatis est.
32 Lumi|nibus etiam captum Porta|t|o Faustino rescripsit
imperator noster cum patre.

P. 84. a. Item. Furio ||| Epatidae, cum allegasset se unum ocu- P. 89. b.
lum amisi||sse et in alio periclitari, rescripsit, | an prop-
ter aduersam ualetudinem oculorum excusari || debe-
ret, praetorem aestimaturum. | Hi etiam a susceptis
excusabuntur. |

Item Paupertas ¹ plane ^a dat excusationem, si qui|s
5 imparem se oneri iniuncto | possit docere ^b; idque di-
uorum Fratrum rescripto contin||etur. |

Item. Si quis autem in prouincia domicilium habet,
de||bet excusari; sed et si quis patri|monium in ea re-
gione, quam iuridicus adminis||trat, habet. |

Item. Scio tamen quosdam, cum per errorem ad
potio||rum nominationem | prosilissent, haud impe-
10 trassent ^c ut deserto || iure potiorum ad excu|sationem
se conuerterent. |

Paulus libro singulari ad municipalem. Pa|u|pertas ²
quoque solet tribuere ex|cusationem, quod honeri tu-
telae impar esse ^d || uideatur. |

Paulus libro singulari de officio praetoris tut||elaris ^e.

^a Dig. sane. ^b Dig. probare. ^c Corr. impetrasse. ^d Cod. inpetrasse.
^e Cod. tutelari.

¹ Dig. XXVII. 1. fr. 7.

² Eadem fere, a Paulo repe-
tita in lib. II. Sententiarum,

leguntur dig. XXVII. 1. f. 40.
§. 1.

Mediocritas ¹ et rusticitas et domesticae lites interdum
 15 excusationes merentur, ex epistula | diuorum Hadria-
 ni et Antonini et Fratrum ||m ad Caerellium Priscum |
 praetorem tutelarem. |

Item. Qui conplura allegant, quae singula non sint
 fir||ma, interdum excusari solent. | Nam et Fratres
 imperatores Sentio Potito ita rescripserunt : Quam-||
 uis, singula quae litteris tuis | complexus es, non prae-
 stent sibi iustas causas excusa||tionis, tamen, quia mul-
 20 ta simul | congruerunt, mouere nos possunt, ut excu-
 satio tu||a a tutela recipi possit. |

Paulus libro singulari de excusatione tutorum. Im-
 peratores nostri Aelio Diodoto | suo salutem. Tuto-
 res secundum patris uoluntate||m| decreto praetoris
 c. u. quod non iure | testato uel codicillis dati fue-
 rant, confirmato || nominare potiores posse | non arbi-
 tramur. Nam iudicium patris, licet iure |d|eficiat,
 seruandum est. |

25 Paulus libro I editionis secundae ² de iurisdic||tione
 tutelari. Qui tres plures|ue liberos habent superstites,
 excusari solen||t, idque conpluribus constitutionibus |
 cauetur, tam dei ^a Marci et Luci, quibus Pontium
 Ma|re|ellum trium liberorum | patrem liberauerunt,
 litteris ad eum em||i||ssis, quam dominorum nostro-
 rum. Sed hic | numerus in Italia ciues romanos libe-
 30 rat : nun||c e|x constitutione principum | nostrorum nec
 in Italia, sed Romae tantum exem||p||lo municipalium
 mu||nerum. Nam Clodio Herodiano ita scribserun||t| :
 32 Sicut in Italia ciues romani | consistentes numero
 quattuor liberorum |inc|olumium a ciuilibus * ||| . . .

* Q.

XXVII.

^a Ita cod.¹ Dig. XXVII. 1. fr. 6. §. 19.
paucis mutatis.² Notemus hunc titulum pau-
lini libri.

QUANDO DONATOR INTELLEGATUR
REUOCASSE UOLUNTATEM.

P. 21. b.

... ipsam contumeliis pers|e|qui; in affectu pie- P. 86. b.
tatis monitos posse mitescere. | Uolumus igitur, ut
si const|e|t iuxta patrem liberos, contra quam hu-
manitatis ratio | deposcit, superbe cru|deliterque | se
tollere, emancipatio firmitudine euacuetur; | idque,
quod liberis pater do|nati|onibus contulit, patris di-
5 cioni naturaeque iuri subiugati, patriae reccida|t p|o-
testati. Et ita illi, qui sacris euoluti, a functione ob-
sequii recesserunt, nec|ess|itatis laqueis adstricti, in
qua ^a commendatio|ne pietatis etiam detre|cta|ntes ad-
ueniant. Dat. XVII. kal. augg. Constanti|nopoli, Gal-
licano |e|t Symmacho cons. (330) |
10 Constantinus et Caess. ¹ || Multas saepe natas ex do-
natione causas cog|nouimus, in quibus uel adu|m-|
brata pro expressis, uel inchoata pro perfectis, uel
plurima | pro omnibus controuersiam faci||ant, cum
agentium uisa ^b ex ingenio ac sacul|tate dicendi, aut per-
fecta d|e|formarent, aut inchoata perficerent. Inde ius
an|ceps, ac pro dicentium in|p|ulsu uaccillanti ^c senten-
15 tiarum decreta differebat, | Maxime karissime ac iu-
cundissime. Hi|n|c enim nuper exceptis personis dicta
lex est, in quibus sum|mum ius, et uoluntas |o|mnibus
libera, solemnitate more perfecta, ortus ^d | suos prae-

^a Ita cod. Sed legendum uidetur *iniqua*. ^b Sic, quantum uidere licet.

^c Ita cod. ^d Ita cod.

¹ Conferenda est haec Con-
stantini lex cum alia eiusdem

ex empt. et uend. v. ult. p. 7. sqq.

senti munere o|p|ulenta^a; tempestiua dehinc commu-
 nium | donationum cura suc|c|essit. Absolutis enim il-
 lis, quae ideo prima sunt, quoniam | sunt religione
 potiora, cir|cum|acto animo ad uniuersum donationum
 20 genus, | conspeximus omnes ear|u|m species signis ac
 nominibus inprimendas, | ut in hominum contractibus
 |d|ifferentiam sui nuncupationum proprieta|te secer-
 nant. Itaque siue |i|lla donatio¹ directa sit, siue mor-
 tis causa insti|tuta, siue condicionibus fa|ci|endis non
 faciendisue^b suspensa, siue ex aliquo notato tempore
 25 prom|i|ssa, siue ex^c animo dantium accipientiumue | sen-
 tentiis quantum ius sinit, c|og|nita^d; eius haec prima
 obseruatio est, ut quas^e leges | indulgent, condiciones
 |p|actionesque^f promantur; hisque penitus cognitis |
 uel recipiantur, si conplacita|e, uel r|ei|ciantur, si sunt
 molestae. Sed iure rectius | parendum erit, nec de|
 ne|gabitur officium, quin simul spes abiciatur adi|pis-
 cendi. In ceteri|s|^g sane condicionibus indefensos mino-
 30 res quoniam^h certa| re promissa difficile est non | . . |
 it, quorum tamen defensores², si forte per | eos in ob-
 eundis donationum off|ic|iis, quare cum res erit rece-
 32 pla, neglectaⁱ utilitas minoris | commodis^k spoliabi-
 tur^l, rei am|is|sae periculum praestabunt. Ita familia-
 ris dispendii ||| metus etiam segniores ad ea conficien- P. 21. a.
 da ex tard|itate i|ncitabit. Post in iisdem | conscri-

^a in cod. additur *e*, lineola superimposita, nempe *est*; mox tamen *e*
 uidetur expuncta. ^b Cod. th. et iust. *faciendi*. ^c In cod. th. *ex* deest.
^d Cod. th. *cognominata*. ^e Cod. *qs*. ^f Cod. th. et iust. *actiones, con-*
ditiones, pactionesque. ^g Quid haec sibi uelint, difficile est dictu. Ex-
 cidisse tamen non pauca post *molestae*, facile est conicere. ^h Cod. *qn*.
ⁱ Ita cod. heic et alibi. ^k Cod. *commodi*, *s* absorpta a seq. ^l Ita cod.
 2. manu; at 1. *probabitur*.

¹ Cod. th. VIII. 12. c. 1; cod.
 iust. VIII. 54. c. 25.

² Epit. Cod. th. III. 19. c. 2;
 cod. iust. V. 37. c. 21.

bendis praecipue nomen donatoris, ius, a^c re^m notans
 proscribatur ^a; | tum ab utroque iure compleatur, ne-
 que id occulto, aut per impe^rito^s, aut priuatim. His
 enim rebus | saepe clandestina fraus, et quae facta
 5 sunt infecta, | et iⁿducta ^b quae scripta sunt, | simu-
 lans, aliisque ac dehinc aliis largiendo a^c | donando,
 ac saepe | uel dando multos habendi spe allectos con-
 currere | in expugnanda sibi proprietate impulit. Ta-
 bulae i^e | ... | quodcumque aliut materiae tempus | da-
 bit, uel ab ipso, uel ab eo, quem fors summiⁿi^ltra-
 10 uerit ^d scientibus | plurimis perscribantur^{*}, eaeque, ut
 supra conpraehensum est, rebus, nominibus, per^sonis-
 que distinctae sint; ac tum corporali^s t^raditio, in
 quam saepue multi | talia simulando inrepentes, aut ue-
 luti corp^{or}a capientes, sollemne | illud ius, ac uolun-
 tarium, inconcessa usurpa^tione praeripiunt. Ea igi-
 tur | ipsa rerum traditio praesentium aduocata uici-
 nⁱta^{te}, omnibusque arbitris, | quorum post fide uti li-
 ceat, conuentu plurimorum celebre^{tur}. | Non enim
 15 aliter uacua iure | dantis res erit, quam ^e ea uel eius
 uoluntate, si est mobili^s, tradatur, uel abscessu s^{ui},
 si domus aut fundus aut quid eiusdem generis erit, s^e-
 dem nouo domino | patefecerit. Quae omnia consi-
 gnare actis iudicⁱs praestat, ut res multorum | menti-
 bus, oculis, auribus testata, nullum effu^giat, cu-
 ius aut scientiam | kapiat, aut dissimulationem tegat.

^{*} *In marg. sch.* Donationes apud acta firmandas et praesen-
 tibus multis implendas.

^a Cod. th. et iust. *rem notari oportet.* ^b Ita cod. 1. manu; at 2. *in-*
dicta. ^c Ita cod. Sed in th. et iust. *aut.* ^d Ita scribitur in codice,
 non *submin.* ^e Corr. *quam si.*

- 20 Quod si |iu|dex aberit, cui summa | prouinciae com-
missa est, mandetur istud magistratum actis, atque
ut nullus sit subi|ciendi aut surripiendi locus, cum
alterutri co|m|modum sit uerum, exemplis | idem ma-
gistratus adscribant. Sic enim conscie|n|tia multorum,
monumentis iudiciorum ac populorum praescri|bi|is,
aut litium causa peruulgatis omnibus, fides abstrusior
25 non erit. Tal|ia| enim esse oportet dominiorum ^a | ini-
tia, quorum diuturna possessio saepe legitim|a| pro-
prietatum iura perfrin|git: talis liberalitatum hone-
stas, quae loci|s| clamata omnibus, | accipientium do-
nantiumque famili|is, liberalitatis et gratiae | praedica-
tione conpleat ^b. Simul cum sit eximi|um|, cuiusque do-
num prome|rendo cepisse, eius iucunditas nulla li-
30 ti|um tristitudine minuatur. Quod si expectanda cau-
sa, dicendaque sententia, or||ba publico testimonio | li-
beralitas caecam gratiam obscuro|sque| coetus prodi-
32 derit, quoniam | sola fraus cognita est, eorum ^c quae
donata dicu|n|tur, temere non erit fides acci|||pienda, P. 23. b.
sed ea alienatione . . .
uorum reiecta uel su . . .
uersis studiis recte r . . .
iure quod quibusque rebus donatis . . .
5 ea perfectione faciend uer-
borum deinde esse quicquam . . .
lege commutata uerborum . . .
faciendis neque ullam . . .
flare cum futuris ius p . . .
10 quae ut omnes cognosc . . .
ti tuo praeferenda est. PP. III. non. feb. Seuero et
Rufino | cons. in foro diui Traiani. (323.)

^a Cod. dominorum. ^b Dic praedicationem, uel conpleatur. ^c Cod. earum.

Paulus ^a lib. XII. R. Inperfecta . . . liberalitatis nouissim . . .

13 Item. Non ideo donatio . . . filiae tradita placui . . . tatem sibi recepisse . . .

Item. Cuius mater absenti fi . . . ad eum fecit quas procu . . .
20 quae instrumenta praediorum e . . . praediorum ad filium . . . uel seruis eius tradita n . . . diorum ad filium peruen . . . nae uoluntatis et c . . .

25 causa redire iussisset . . . possessionem praediorum . . . constare . . . factam praedio neque m . . . habuisse. Respondi : nec fideicommissum s . . .

30 in aede sacra editu . . . teris post mortem suam . . .

32 post mortem suam . . .

P. 23. a. r poenam mad . . rationem

. uit quod ne fiduciae daretur

. num accepit perueniret, qui

.

5 actio perficitur. Cum autem creditor

. nem si debitor pecuniam quando

. one factam nouationem

. dam stipulationem uenit

. inchoauit. Respondi :

10 Item. possessione tradita, quam inritam

. donauit, in iis praediis fuit

^a Cod. Paul. Sed Papiniani omnia esse, quae sequuntur, certum est.

tas non posse reuocari conue-
 m ad irritum reccidere ^a
 t affectio pridem praecesseris
 15 atis uitae coniunctione

*Item . Species extra dotem a matre filiae nomine
 uiro traditas ¹, filiae , quae | praesens fuit , donatas et
 ab ea uiro traditas uideri respondi , nec matrem | of-
 fensam repetitionem habere , uel eas recte uindicare ,
 quod uir cauis|set , extra dotem usibus puellae sibi
 traditas ; cum ea significatione non | modus donationis
 20 declaretur , nec ab usu proprietas separetur , sed pe-
 culium | a dote puellae distingueretur .*

*Item . Pater ², qui filiae , quam habuit in potesta-
 te , mancipia donauit , et peculium | emancipatae non
 ademit | emancipationis uita deces|serat , ex post
 25 facto donationem uidebatur perfecisse . |*

. bat praediorum , quae pater ei post
 am donationem genuit
 , ... , esset : parui etenim refert ,
 cta non probaretur arbitrum
 30 em recte secuturum
 ea dati sint ^b

32 si filiae propria praedia |||
 praelegaret ; et adiecisset : “ exceptis quae sorori tuae P. 19.
 donauit ”. Nam et testamento libera| litatem confirma-
 tam , et aperte patris declaratam uoluntatem ^c ; | quod
 diuisionis arbitrio sufficit , iuris quoque uerbis defi-
 cientibus . |

^a Ita cod. ut supra. ^b Finis huius uersiculi scriptura uacare uidetur.
^c In cod. additur *confirmat* ; tum deletur.

¹ Dig. XXXVIII. 5. fr. 31. §. 1.

² Ibid §. 2.

Item. Eiusmodi ¹ lege deposita in aede arca, ut eam
 5 ipse, qui solus ^a deposuit, | tolleret, aut post mortem
 domini Aelius Speratus, non uideri perfectam | dona-
 tionem respondi. |

Item. Pomponius ² Filadelfus dotis causa praedia fi-
 liae Pomponiae, quam habuit in potestate, tradidit,
 et mercedes eorum genèro solui ^b mandauit; an ea |
 10 praecipua filia retinere possit, cum communes ^c filios
 heredes instituisset, quaerebatur. Iustam causam reti-
 nendae possessionis habere filiam, quoniam pater | prae-
 dia, *de* ^d quibus quaerebatur, dotis esse uoluit, et ma-
 trimonium post mortem quoque patris | constiterat, re-
 spondi: per filiam etenim, quae naturaliter agros reti-
 nuit, specie dotis, cuius | capax fuit ^e, defendi. |

Item. Mulier sine tutoris auctoritate praedium sti-
 15 pendiarium instructum non mortis causa | Latino do-
 nauerat: perfectam in praedio, ceterisque rebus nec
 mancipii ^f, donationem | esse apparuit; seruos autem et
 pecora, quae collo uel dorso domarentur ³, usu non
 capta. Si tamen uoluntatem mulier non mutasset,
 Latino quoque doli profuturam | duplicationem respon-
 di. Non enim mortis causa capitur, quod altero ^g do-
 natum est, quoniam ^h | morte Cincia remouetur.

20 ⁱ

Item. Filius emancipatus, cui pater peculium non
 ademit, res quidem pro donato, uel | pro suo, quod iu-
 stam causam possidendi habet, usu capit; sed debitores

^a Dig. *solus qui*. ^b Cod. *fului*. ^c Dig. *omnes*. ^d Additur a me *de*.
^e Dig. *fuisse*. ^f Ita cod. ^g Ita cod. Sed corrigendum uidetur *Latino*.
^h Cod. *qn*. An potius scribendum est *quamuis*? ⁱ Versus uigesimus
 omnino scriptura uacare uidetur.

¹ Ibid. §. 3.

² Dig. X, 2. fr. 35.

³ Cf. Ulp. fragm. tit. XVIII.

conuenire non potest, neque lites pecuniae ^a prosequi,
si non sit in rem suam cognitor datus, aut | nominum
delegationes interuenerunt. Plane, quod ei soluitur pa-
15 tre non dissen|tiente, debitorem liberat; nec interest, an
emancipatum ignoret, uel ei non esse peculium | adem-
ptum, cum rei substantia plus pulleat ^b existimatione
falsa. |

Item. Peculium uindicta manumisso, uel inter ami-
cos, si non adimatur, dona|tori ^c uidetur. Quae ratio
facit, ut ex iusta causa possidens usucapere rem pos-
sit. | Aliut in his placuit, qui tantum libertatem acce-
30 perunt, si testamento parentis | potestate soluuntur:
quos amittere peculium, si non sit legatum, constitit. |
31 Neque ^d enim tacita liberalitas defuncti permittentis ^e
retinere peculium po|||tuit intellegi.

P.19.b.

Item. Sponsae res simpliciter donatae, non in|secutis
nuptiis, non repetuntur. Sed etsi adfinitatis contrahen-
dae | causa donationes factae sunt, et nuntium sponsus
culpa sua remiserit, | aequae non repetuntur: quod ita
5 intellegi oportet, si reuocantis donatione ^f condi|cio
non coniuncti matrimonii conpraehendatur, sed ^g perfi-
ciendi contractus. |

Item. Eam, quae bona sua filiis per epistulam citra
stipulationem dona|uit, si neque possessionem rerum
singularum tradidit, neque per mancipationem prae-
diorum | dominium transtulit, nec interpositis delega-
tionibus, aut inchoatis litibus, | actiones nouauit, ni-
hil egisse placuit. |

10 Item. Matrem, quae sine tutoris auctoritate filio do-

^a Cod. *pecun.*, linea, ut uidetur, superimposita. ^b Ita cod. ^c Corri-
ge *donari*, uel *donatum*. ^d Haec pagina habet uersus tantummodo 31;
immo 30: quia, praeter hanc breuitatem, in uigesimi quoque uersiculi,
ut diximus, loco spatium uacuum est. ^e Cod. *promittentis*. ^f Cod. *do-*
nationis. ^g Cod. *non pro sed*.

nationis causa praesentes seruos mancipio | dedit, perfecisse donationem apparuit *.

Item. Aurum et argentum, quod in re praesenti fuit, pater filio sui iuris donauit, eiusque possessionem traditam esse instrumento, palam fecit: non it-
circo ^a do|nationem irritam factam existimaui, quod
15 usum omnium rerum | apud patrem filius reliquit ^b |

* *Post hunc uersum interponitur scholion eiusmodi: Pollicitatio donationis inter priuatos uim obligationis non inducit.*

^a Ita cod. ^b Ita cod. 2 manu, at 1. *reliquid.*

DE DONATIONIBUS
AD LEGEM CINCIAM.¹

Ulpianus lib. I ad edictum de rebus creditis. Indebitum² non^a solutum accipimus, | non solum si omnino non debebatur^b, sed et si per aliquam exceptionem peti non poterat, id est perpetuam exceptionem. Quare hoc quoque repeti poterit, si quis | perpetua exceptione tutus soluerit^c. Unde si quis contra legem
20 Cinciam | obligatus non excepto soluerit, debuit dici, repetere eum posse; nam semper exceptione Cinciae uti potuit non solum ipse, uerum, ut Proculeiani contra tabu|las^d putant, etiam quivis, quasi popularis sit haec exceptio; sed et heres^e eius, nisi forte durante uoluntate decessit donator. Etenim doli replicationem locum habere, imperator noster rescripsit in haec uerba: [Greg. lib. XIII. tit. f] | *Imp.*
25 Alexander Flauio Menandro. Professio donationis apud acta | factae, cum neque mancipationem, neque traditionem subsecutam esse dicas, | destinationem potius liberalitatis, quam effectum rei actae, continet. Ea | propter, quod non habuit filius tuus dominium, si, quae adfirmas, uera sunt, obli|gare pacto suo creditori non potuit, nec quod sine effectum gestum

^a Corrige *autem*, ut est in dig. ^b Dig. *debeatur*. ^c Dig. *soluit*.
^d Ita cod. ^e Cod. *heris*. ^f Inscriptio haec a recentiore manu addita uidetur. Nihil autem est post *tit*.

¹ Hic quidem titulus in summis paginarum oris scribitur: nulla tamen in ipso contextu

secretio fit a praecedente titulo.

² Dig. XII. 6, fr. 26. § 3.

30 est, uindicationem tui iuris impedit ^a. PP. III. kal. ian. Alexandro | Aug. III. et Dione II. cons. | (229.)

P. 17. b. 32 *Impp.* Seuerus et Antoninus Augg. Cosoniae Hilarae. P. 85. a. Actio noua ex pro||missione, quae donati|o|nis causa facta sit, non dari solet. PP. prid. kal. ian. | Romae Antonino|| II. cons. ^b (205.)

5 Quaerebatur, an, cum Seius filiam suam emanciparet, | apud ^c acta professus sit ei | se donare fundum, nec instrumenta donationis | fecerit, uideatur prof|e|s-sione actorum perfecta esse donatio. Respondi : si ne- que man|cipatio, neque traditio s|ecuta est, solis actis dominium non transisse. |

Ulpianus libro XLVI ad Sabinum. “ Ut, || quod utendum mater filiae dedit, non uideatur donatum; | et si donatum sit, non | ualeat, in potestate filia constituta patris. Aliud esse, si | dotem dedit. ¹,, | Ulpianus : constat, quod utendum filiae datum est, non esse | donatum; sed et si do|n|ator ^d esset, aequè do-
10 natio non ualeret in filiam con|lata, quae in patris erat || potestate ^{*}. Plane, si in dotem mater filiae dedisset, ualet quod factum est. Potest enim d|o|nare filiae, cum res mariti fiant; quamuis quandoque filia uel | sola, si iuris sui fueri||t, uel, uoluntate filiae, pater habeat rei uxoriae actionem. Merito | igitur Sabinus ait : si in|scia uxore, uel inuita, maritus in do-

^{*} *In marg. schol.* Mater filio *e* in patria potestate posito donando, nihil agit.

^a Ita cod. non *impedit*. ^b Ita cod. cum duplici *s*, quamquam unius consulis nomen scribitur. Erat autem consul alter Geta Caesar. ^c Ita cod. At superius *apud*. ^d Ita cod. Num pro *donatum*? ^e Ita cod., non *filiae*, ut est in ordine.

1 Huc usque uerba Sabini esse uidentur.

tem dedit, | rem mariti non esse fact|a|m, et ideo uin-
dicari ab herede mulieris posse. Quod ^a sciente ea hoc
15 factum || sit, consequens erit dicere, in dotem conuer-
sum esse id, | quod datum est ^b.

Hermog. tit. de donationibus ^c ||

Diui Diocletianus et || Constantius Caeciliae Ana-
grianae. Si donatio|nibus in unam filiam conlati||s,
quarta non retenta, patrimonium exhaustum ^d in frau-
dem ceteror|um filiorum probetur, has rescindi ad in-
star inofficio|si testamenti ^e sacris constitutio|n|ibus pa-
20 rentum nostrorum euidenter continetur. Matre quo-
que | filiae res uenundante, || nihil ei auferre posse,
non ambigitur. Subscripta V. kal. | mai. Sirmi, Caess.
conss. | (294)

* Idem Boncio Secund|o|. Praeses prouinciae amicus
noster notionem suam in|pertiet, non ignorans pro su||a
auctoritate atque experientia, si docebitur inmode-
ratis donationibus, non ret||enta quarta ad excluden-
25 dam inofficiosi que|rellam ^f nepotis ex fil||io nati, pa-
trimonium suum auum exhausisse, | postque ^g constitu-
tiones h||uiusmodi conmentis ad exemplum inofficiosi
querellam esse concursum ^h. PP. Mogontiaci XI. kal.
iul. Maximo et Aquilino cons. (286)

Greg. lib. XIII. tit. i Imperator Philippus Agili||o

* *In marg. schol.* De immodicis donationibus.

^a Num pro *quod si*? Equidem in codice quoque Frontonis *quod pro quod si* reperiēbam. ^b Verba *datum est* scribuntur alia manu. ^c Rursus haec alio scripturae genere inter uersus addita sunt. ^d Cod. 1. manu *exhastam*, 2. *exhastum*, sine *u*. ^e Cod. *tt*, superimposita *i*. ^f Cod. heic et infra *quaerellam*. ^g Ita cod. ^h Corrigendum uidetur *quaerellae esse occursum*. Vel *inofficiosi testamenti*, ad *inofficiosi quaerellam esse concursum*. ⁱ Ita cod. ut p. 69.

Cominio ^a suo salutem. * Inter patronos et ^b libertos | de iure donationu|m| tractari non oportet, cum
 30 etsi perfectis donationibus in possessionem induc||tus
 libertus, quantolibet tempore ea quae sibi donata
 sunt, pleno jure u||t dominus possederit, tamen o-
 32 mnis donatio mu|tata patronorum uolu|n|tate reuocan-
 da sit ^c. Quod obseruabitur etiam ^d circa ||| ea quae
 P. 55. b. libertorum nomine, pecunia tamen patronor|um|, et
 beneficio, comparata sunt. Nam qui o|b|sequiis suis
 liberalitatem patronorum prouocauer||unt, sunt digni,
 quin ^e eam | non retineant ^f, cum coeperint obsequia
 negligere ^g, cum magis || eos conlata liberalitas ad | obse-
 quium inclinare debeat ^h, quam ad insolentiam || erige-
 5 re. Fundus autem, que|m| Agilio liberto donasse te tri-
 bus et decuria quae i||psius nomine parata | ||
 sine partis est uindicatio cum consue|tudo nouo. . . .
 . . . libertus || obtinere debeat, circa | quas uoluntas
 patronorum in supremam ⁱ us||que diem perseueraue-
 rit. | Hoc tamen ius stabit intra ipsorum tantum libe-
 10 ralitat||em, qui donauerunt ^k: ceterum, | neque filii eo-
 rum, neque successores ad ^l beneficium || peruenient ^m.
 Neque enim fas est, | omni ⁿ modo inquietari donatio-
 tiones, quas is, qui || donauerat, in diem ui|tae suae

P. 17. a.

* *In marg. schol.* In libertos conlatam a patrono donatio-
 nem, si ingrati extent, reuocandam, uel si nomine eorum quid
 emptum sit.

^a Cod. iust. VIII. 56. 1. *Cosminio*. ^b Additur a me et; quam copulam
 in antiquis codd. haud raro desiderari comperi; id quod nuper docui
 etiam in indice frontonianae latinitatis. ^c Cod. iust. est. ^d Cod. iust. et.
^e Ita cod. ^f Cod. iust. non sunt digni, quo eam retineant. ^g Cod. ne-
 gligerent. ^h Cod. iust. deberet. ⁱ Ita cod. ^k Ita cod. Sed in cod. iust.
 ita est: intra ipsos tantum qui liberalitatem dederint. ^l Cod. iust.
 ad hoc. ^m Cod. iust. pertinebunt. ⁿ Cod. iust. ullo.

non reuocauit ^a. *Dat. XV. kal. iul. Aemiliano II. et Aquilino cons.* (249)

* Diui Constantini et Caess. Prisca | legum aequitate
prouisa, uariis ambagum uersu || tiis exquisita donatio, |
licet instrumentum emptionis uel debiti tenorem con-
15 praehendere uideatur, tamen | claris donationibus pro-
bata debent in irritu || m ^b deuocari; si quidem consul-
tis | sima ratione uideatur esse prouisum, matrimonio
cons | tante donationes inter uirum | et uxorem ac re ^c in-
secuta non ratas nullam firmitatem habere, nec sibi |
debent mulieris ^d blandiri, quamquam uenditores || uel
debitores ad eludendas | legum sanctiones mariti earum
20 se falso u || deantur esse professi. Quare | Uettium Rufi-
num c. n. p. f. urbi amicum nostrum, cuius | notio est,
adire non prohiberis | qui *partium* allegationis ex a
. . . . petition || i tuae secundum iuris | prouidebit iu-
stitiam. *Dat. XIII. kal. || nou. Mediolano ^e, | Constans
et Licinio cons. | (312?)*

Idem Aureliae Sabinae siue Gaudiosae. Licet | in
25 potestate filii sunt degentes, | donationum effectum a
patre sibi conlatu || m | mox consequi m . . . | posse uidea-
tur, tamen perseuerat et satis ad || instar mor-
tis causa dona | tionis huiuscemodi liberalitatem redigi
oportere, r || etro principum scribitis | cognoscitur ^f es-
se concessum. Unde u. c. praefectum urb || i amicum no-
strum, cuius notio est, adire non prohiberis qui omni-
50 bus rite consideratis | quae | in precem ^g tuam conferen-
da m | . . . n si pro experientia sua recte . . . ari . . ||

* *In marg. schol.* De donationibus . . . ab empt tis. *h*

^a Cod. iust. *retractauit*. Exin tria circiter sunt uerba in codice litteris inclinatis atque obscuratis. ^b Ita cod., non *inritum*. ^c Cod. fortasse *res*.

^d Ita cod. pro *mulieres*. ^e Ita cod. ^f Cod. *cognitor*. ^g Cod. *prae-*
cem. ^h Perierunt huius scholii quatuor circiter uerba.

Dat. idib. augustis, Romae | Constantino et Licinio
Augg. conss. | (312?)

P. 24. b. 32 Diui Diocletianus et Constantius Sabinae ^a et D^lio-
dulae. Perfectam dona^ltionem mutata uoluntate dona-
toris, etsi parum gratus existet, cui | dono res data
est, minime contendere posse, saepe rescriptum est. PP.
V. non. mart. | Nicomediae, Maximo et Aquilino conss. |
(286)

5 Idem. . . ^b iae. Si . . . ^c tuus nomine matris tuae de
sua pecunia | . . . donationis causa, eique tradidit,
et decedens non reuocauit | ad. . . contulisse uidetur,
intellegis frustra te uelle experiri, cum oratio^lne di-
ui Seueri huiusmodi donationes post obitum eorum,
qui donauerunt, | confirmentur. PP. pridie non. mart.
Antiochiae, Augg. IIII. et III. conss. | (290)

12 Idem. A ^d . . . contulit donationem, | et decedens
supremo ^e iudicio non reuocauit, scilicet manente po-
testate, praeses prouinciae | iuxta diuorum principum
constitutiones super hac re factas uim prohibebit, | de
ceteris inter uos disceptaturus. PP, IIII kal. sept. Ma-
ximo et Aquilino conss. | (286)

15 Idem Aurelio Zoilo. Cum adfirmes, patrem tuum
donationes perfectas | in te contulisse, et supremis iu-
diciis eas non reuocasse, poteris iure consti^ltuto, prae-
sertim cum honori primipilari sis adstrictus ^f, securo
animo ea, quae | donata sunt, possidere. PP. VIII. kal.
nou. Maximo et Aquilino conss. | (286)

Idem Benignae ^g Superlatae. In filiam post emanci-
pationem a patre | conlatam postea auferri ab ea non

^a Cod. *Sab...na*, ut uidetur. ^b Desiderantur sex fere litterae. ^c Rursus
sex litterae desiderari uidentur. ^d Hic totus fere uersiculus misere abrasus
est. ^e Ita cod. ut supra et infra. ^f Ita potius uidetur in cod. quam *ad-*
scriptus. ^g Cod. *Benigne*.

potuisse, dubitari non oportet. Si igitur nihil aliud ti-
 bi | de iure aduersatur, praeses prouinciae, ne qua ti-
 20 bi legitime possidenti fiat iniuria, | intercessu auctori-
 tatis suae prouidebit. PP. IIII. kal. dec. Maximino et |
 Aquilino cons. (286)

* Idem Aur. Anniae. In q. . . ^a lum non ue[nit], aduer-
 sus enormes donationes, quae ita ^b in quosdam liberos
 uacuis ^c | factis facultatibus in filiorum perniciem confe-
 runtur, iamdudum diuorum | principum statutis esse
 25 prouisum. Si igitur mater tua ita patrimonium suum |
 profundit liberalitate in fratrem tuum. . . isce pati . . .
 pibus tuis | auxit ut quartae partis dimidiam quam ad
 excludendum inofficiosi | querellam ^d aduersum au . . .
 rtat his datis . . . atis quae in Aurelio tecum | ri ha-
 bes, praeses prouinciae, quod . . . tae gestum est, re-
 uocabit, eamque aeris | alieni solutionem . . ab intesta-
 30 to cum fratre tuo matri heres existi|tisti, reuocare non
 potes. Dat. Nicomediae V, non. mart. Aug. III. et II.
 cons. | (287?)

** Idem. Aurelio Seuerio Alexandro. Pater in filium,
 32 quem in potestate habet, con|ferens, ipso iure dona-
 tionem non facit, sed ex praeceptis statutorum rece-
 pta ||| humanitate placuit, si in eodem iudicio perse- P. 24. a.
 uerans in fatum conces|serit, liberalitatem eius salua
 lege falcidia probari. Proinde, si pater, qui per epi-

* In marg. schol. De inmodicis donationibus.

** Schol. Si pater in filium familias aliquid confert, libera-
 litas eius, salua lege falcidia, probanda est.

^a Desunt quattuor litterae post q. — ^b Una tantum littera post ita le-
 gi non potest, sed nescio quid aliud supra uersum uidetur esse additum.
^c Cod. habere uidetur uacua. ^d Cod. quaerellam.

stulam | res tibi dono dedit, non reuocata liberalitate
 nec mutata uoluntate, fa|talem diem intestato obiit,
 5 inlibata donatio permanet, nisi tamen legis | falcidia
 ratio comminui eam exegerit : quod si locum habet,
 eatenus | ex donatione fratres tui deducunt, quatenus
 id fieri indemnitas, | et iuris ratio, et ^a in optinendis
 portionibus, quas eos habere necesse est, | exigunt.
 Iuxta hanc iuris formam praeses prouinciae, ad uicem
 familiae her|ciscundae, officium sententiae suae legi-
 10 bus temperabit. PP. Byzanthio ^b, XI. kal. | apr. Maxi-
 mo et Aquilino consa. | (286) ^c

* Idem Calpurniae Aristenetae. Quoniam non conten-
 ta rescripto, quod ad primas preces ^d ac|ceperas, ite-
 rato supplicare uoluisti, ex iure rescriptum reporta-
 bis. Commu|nes res in solidum donari nequeunt, sed
 portiones eorum, qui donant, | ad eos, qui dono ac-
 cipiunt, transitum faciunt. Nec ambigi oportet, do-
 15 nation|es etiam inter absentes, si ex uoluntate donan-
 tium possessionem hii, quibus do|natum est, nanci-
 scantur, ualidas esse. ** Restat, ut si filius tuus, in-
 mode|ratae liberalitatis effusione patrimonium suum
 exhausit, iuxta | legum placita praesidis prouinciae
 auxilio ^e utaris; qui discussa fide ueri, | si integri re-

* *In marg. schol.* Communes res in solidum donari non
 posse. Donationes etiam inter absentes posse fieri, et ualidas
 esse, si ex uoluntate donantium hi, quibus donatum est, nan-
 ciscuntur possessionem rerum donatarum.

** *Sch.* Idem supra pag. VIII, et infra pag. XV, et XXIII.

^a *Et* abundare uidetur. ^b In cod. ^c *Heic* in margine uideor mihi
 cernere notas aliquot tironianas. ^d Cod. *praeces*. ^e Ita cod.; cuius modi
 scripturam in codice quoque frontoniano obseruaui.

stitutionem ex filii persona competere tibi ob improba-
 20 bilem donationis enormitatem animaduерterit, in re-
 mouendis his, quae perperam | gesta sunt, tibi subue-
 niet. PP. III. id. feb. Mediolani, Maximo et Aquilino
 cons. | (286)

Idem Aurelio Carrenoni. Si stipendiariorum pro-
 prietatem dono | dedisti, ita ut post mortem eius, qui
 accepit, ad te rediret, donatio inrita est, cum ad te
 proprietates transferri nequiuert. Si uero usumfructum
 25 in eam, contra quam sup|plicas, contulisti, usumfru-
 ctum a proprietate alienare non potuisti. PP. V. id.
 mart. Maximo et Aquilino cons. | (286)

Idem Alexandriae. Ea quidem, quae iure dona-
 tionis a socru tua in te conlata sunt, manere incon-
 cussa rector prouinciae efficiet. *In a* matrimonio uero
 retinendo, |tui arbitri *b* est, an uelis et filiis communi-
 30 bus interuenientibus in eodem | proposito perseuerare,
 PP. III. id. oct. Heraclia *c* Thracum, Maximo et Aqui-
 lino cons. | (286)

Greg. lib. XIII tit. *d* Idem Aurelio Abanti. Si filiae
 32 tuae | possessiones, de quibus agitur, neque mancipa-
 sti, neque tradidisti, frustra uereris ||| ne ex una pro-
 fessione uel. *praeser-* P. 22. a.
 tim cum fundos tributarios.
 etiam ab iniuria tempera.
 Maximo et Aquilino cons. (286)

5 [Eodem libro eodem tit. *e*] Idem Iuliae Marcellae. . .
 quod donatum est, alii rescripti . . .
 siis, in quem liberalitatis compen . . .
 fide non seruata ei, qui libera . . .

a Una uel duae litterae legi nequeunt. *b* Ita cod. pro *arbitrii*. *c* Ita
 cod. *d* Haec inter uersus alia manu addita sunt. *e* Rursus alia manu
 haec adduntur.

persecutionem competere. Sed cum . . .

10 pes ei, qui stipulatus non sit . . .

decernendam esse admi . . .

ageret, potuit decerni s . . .

adcommodabitur. PP. Sirmii . . .

Constantinus et Caess . . .

15 nec ea, quae matres in filios contulerunt . . .

tunt. Sane, si generaliter r . . .

uel mancipatione totius pa . . .

est, id quod donatum est, stare non . . .

transferri non valeat qu . . .

20 li possit rectorem prouinciae interp . . .

Licinio V. et Crispo cons. (318.)

[Greg. lib. XIII. tit.] Diuus ^a imp. Probus Massiciae R...

est, siquidem donaturam te, quae d . . .

menta fecisti, aut eundem, cui d . . .

25 perfectam ac solam tibi ^b p . . .

non posse, quando apud te eius rei proprietates . . .

siones uel per eum, cui dona . . .

celebratae non tibi obesse . . .

iustum magistrum sum . . .

30 cum comminatione uide . . .

praefinitione allega, ut si prae . . .

32 latur. PP. VI. kal. ian. Messala et Grato cons. (280)

P. 22. b. ||| stipendiarii uel tributa-

rii o perficitur. Pone igitur sollicitu-

dinem egit non tradidisse ea, uel quae

. spernenda non sunt. PP. non. oct.

5 |

. a fides adiuuet. Ceterum

. lem declarat ^c uoluntatem

^a Cod. D, linea traiecta. ^b In cod. aut tibi est, aut tui. ^c Cod. de-
derat, mox declarat.

. onem ab eo perfecisti, siquidem feminis ^a
 in familia degentibus pater do-
 10 s adeo emolumentum tribuat
 les, quod tibi ^b ex patris rebus iure
 res tuorum inquietudinem, si qua
 portionem, quae tibi ex bonis patris
 um uoluntas perseuerans
 15 t, uel etiam fundi ex pecunia a patre
 m tibi tradita, ac postmodum
 tit ^c facta numerans, quod penes
 dat. III. kal. oct. Uerona
 |
 20 . . . donationem in te conlatam, licet ^d in potestate
 ssimum uitae uoluntas
 are: nam tu eorum, quae praetulisti
 fiat contra uoluntatem defuncti
 um diuisioni dabit qui in
 25 tare debet ut tibi istae res
 o ex legibus ab intestato de-
 PP. V. kal. ian. Treueris
 II. cons. |
 portio quidem a patre in filium
 30 si in eadem uoluntate pater
 ssimam uoluntas quam in ex-
 32 portio, quae ab intestato debetur, |||
 inlibata seruetur. Iuxta quae adi correctorem u. c. P. 18. b.
 amicum nostrum, et ea, quae in precem ^e contu||listi,
 adlega; qui in examinationibus eam sententiam pro-
 met, quam iuris atque | aequitatis ratio dictauerit.

^a Vocab. *feminis* in margine alia manu adscriptum est. ^b In Cod. aut *tibi* aut *sibi* esse uidetur. ^c Cod. aut *tit* aut *tat* habere uidetur. ^d Cod. *dicet*; mox, deleta *d*, uidetur factum *licet*. ^e Cod *praecem*.

PP. Mediolano, VII. kal. ian. Tusco | et Anullino cons. |
(295.)

- 3 Idem Aur. Luciano. In donatione rei tributariae
circa exceptam | et non exceptam personam legis Cin-
ciae nulla differentia est; cum et uacuae pos|sessionis
inductione celebrata in utriusque persona perficiatur,
et si hanc | secutam post huiusmodi placitum non con-
stet manifeste nec coepta uideatur. Qua|propter in his
quidem, quae solo tributario consistunt, a maiore V et
10 XX annis in ua|cuam inductos possessionem hostendi
conuenit; rerum autem mobilium, siue | mouentium,
si excepti fuistis, quae mancipi sunt, usucapta uel man-
cipata post uel antea | maiore ^a tempore a uobis anni
possessa auocari non possunt: nec mancipi uero, tra-
ditio|ne facta, propter eiusdem interdicti potestatem si-
milis possessionis probatio necessaria est. | Nam si ex-
ceptus fuisti priuignus tum constitutus, sola traditio
15 sufficit. | Quod autem res tibi ab herede donatricis
distractas esse proponis ^b. . . | tibi titulum possessionis
non potuisse constat; sed ex perfecta donatione do-
minum factum frustra emisse, cum rei propriae em-
ptio non possit consistere; | ac tum demum tibi pro-
fuerit, si ex donatione te non fuisse dominum | mon-
stretur. Sane, quoniam omnia uobis ab eo donata et
20 tradita dicitis, | ad hoc a filio facta uenditione rerum
maternarum adferre perfecta etiam do|natione poterit
defensionem, *ne* ^c exemplo inofficiosi testamenti possit
haec auo|care. Quibus omnibus praeses prouinciae

^a Cod. *a maiore*, sed *a* uidetur expuncta. Quamquam legi posset
ante a maiore. scilicet *XXV annorum*. Cetera in membranis perspicue
leguntur, sed tamen aliquid excidisse, ex uerbis *eiusdem interdicti* conii-
cere licet. ^b Supplendae sunt adhuc undecim fere litterae. ^c Cod. 1.
defensionem, at 2. *defensione in*. Sed corrigi debuerat *defensionem ne*.

suam notionem praebebit. PP. IIII. kal. iun. | Diocle-
tiano et Maximiano V. et IIII. cons. | (293)

* Papinianus libro XII. R. Quod pater filiae, quam
25 habuit ac retinuit in potestate, donauit, | cum eam do-
nationem testamento non confirmasset, filiae non esse
respondi. Nam et peculia non | praelegata communia
fratrum esse constabat. Diuersa ratio est contra le-
gem Cin|ciam factae donationis : tunc enim excepti
uoluntatis perseuerantia doli | replicationem perimit ^a.
Cum ^b pater filiis, quos habuit ac retinuit in pote-
state, donat, nihil prodest non mutari uoluntatem,
30 quoniam, quod praecessit, totum inritum | est. Unde
cum filius in diuisione bonorum penes fratrem, quod
pater donauerat, errore lapsus reliquit, portionem eius
32 non esse captam usu Seruio | Sulpicio placuit; quod
neque frater ipse donauerat, neque pater donare po-
terat ^c. || Cur ergo quod uir uxori dedit, morte solu-
to matrimonio, si uoluntas perse|uerauit, fini deci-
marum ^d auferri non oportere maximi principes nostri|
suaserunt, et ita senatus censuit? Sed nimirum libe-
ri, qui repulsam | donationis auctoritate iuris tulerunt,
5 aliis rationibus ad bona | patris perueniunt; ac pleri-
que plus habere ^e quam fratres iurgiis eiusmodi | con-
tendunt.

P. 18. a.

In marg. schol. Nihil prodesse filiofamilias donatum si ^f non
confirmetur donatio, quamuis pater non mutauerit uolun-
tatem. Et sequens ^g et tertia. Infra pag. X. adnota . . . similis
huic inc. adnot. . .

^a Ita cod. 1. manu; at 2. *replicatione perimitur*. ^b Num scribendum
cum uero? ^c Inferiore in margine huius paginae litteris magnis inclina-
tisque scribitur CYCNUS; qui uidetur otiosi librarii lusus. ^d Ita cod.
decimarum, accentibus positus supra *m a r m*. ^e Ita cod. Sed corr. *ha-*
bent, ^f Cod. *sit*. ^g Cod. *seques*.

Impp. Seuerus et Antoninus Augg. Atilio | Natili ^a
militi. * Si frater tuus in potestate patris in diem mor-
tis perseue|rauit, donationes quas a patre in eum con-
latas esse adfirmas, nullius | esse momenti dubitare
non debes. De patris igitur bonis diuidundis cum | fra-
10 tre tuo apud eum, de quo meres, consiste. PP. XIII.
kal. sept. Faus|tiniano et Rufino cons. | (210)

Papinianus lib. II. ^b R. Donationem, quam pater in fi-
lium, quem in familia retinuit, | ** frustra contulit,
arbiter hereditatis diuidundae non sequitur. Et ideo, si
frater | coheres apud fratrem suum possessionem erro-
15 re iuris lapsus rel|iquerit, usucapio partis non erit. |

Diui Diocletianus et Constantinus Clodiae Iuliae Pto-
lemaidi ***. Cum | matrem tuam donationis instru-
menta in neptem suam se|cisse, nec ea tradidisse di-
cas, in dubium non uenit, liberalitatem, | quoniam ad-
signatis instrumentis minime coepta est, inualidam es-
20 se. Igitur ut | querella ^c, quae inter uos orta est, co-
gnita causa conprimatur, a uiua matre tua neque in-
strumenta, neque possessionem traditam esse ostende.
PP. IIII. non. nou. | Suneata ^d, Diocletiano Aug. II. et
Aristobolo cons. | (285)

Paulus lib. LXXI ad edictum ad Cinciam. Perso-
nae igitur cognatorum excipiuntur | in his uerbis: si-
ue quis cognatus cognata ^e inter se, dum sobrinus so-

* *In marg.* Quod supra.

** *In marg.* Quod supra.

*** *In marg.* Donationem, non adsignatis instrumentis, non ualere.

^a Ita cod. ^b An XII? sed in cod. manifeste II. ^c Cod. ^q traiecta li-
nea, quae nota quidem alias pro *quod* scribitur; hic tamen solo *querellae*
uerbo explicari posse uidetur. ^d Ita euidenter cod. ut etiam specimen
cusum demonstrat. ^e Dic *cognataue*.

25 brinaue propriusue eos, et siue quis in alterius potestate matrimonioe erit, | qui eos hac cognatione attinget, quorumue in potestate matrimonioe erit, eis | omnibus inter se donare capere liceto. |

Item. Quinque igitur gradus pleni excepti sunt, et ex sexto una persona, | sobrinus et sobrina. |

30 Item. Excipiuntur et hii, qui in potestate eorum, uel manu mancipioe, item | quorum in potestate manu mancipioe erunt. |

32 Item. Ita ^a si is, qui ^b in eo gradu est, in potestate habeat eum, qui mihi longiore ||| gradu sit, dare ^c ei poterit. Sic et lex Furia scripta est; eo amplius quod illa lex | sex gradus, et unam personam ex septimo gradu excepit, sobrino natum ^d. |

P. 20 b..

Item. Excipiuntur et adfinium personae, ut priuignus, priuigna, no|uerca, uitricus, socer, socrus, nurus, uir et uxor, sponsus, | sponsa.

5 Item. Sed in hac ^e adfines, qui sunt tempore donationis, excipiuntur. Idemque etiam diuus Pius rescripsit: leges enim quae uoluissent etiam eos | excipere, qui fuissent, nominatim id cauisse. |

Item. Excipit tutorem, qui tutelam gerit, si dare uolet; quia tutores quasi parentes proprii pupillorum
10 sunt: nam permisit eis infinitum dona|re. Contra, ut possit pupillus donare, non excepit. |

Item. Item ^f excipit: si quis mulieri uirginiue cognatus dotem conferre uolet. Igitur quocumque gradu cognatus dotis nomine donare potest. |

Item. Quaesitum, an et cognata cognatae ultra ex-

^a Corrigendum fortassis *itaque*. ^b Cod. *quique* aut *quique*. ^c Corrigendum uidetur *donare*. ^d Ita cod. ^e Ita cod. ^f Sic repetitur in codice. Est autem alterum *item* a breuiatore, alterum ab auctore: nisi potius mendo librarii haec repetitio heic et infra sit.

ceptum donare | possit? Labeo scribit non posse; sed ratio aequitatis ea, quae in feminis est. |

15 Item. Item ^a excipit: si quis a servis, quique pro servis servitutem servi|erunt, accipit, duit. His uerbis, “ siquis a servis suis ^b”, liberti continentur, | ut patronis dare possint. Sequentibus uero excipitur, ut is, qui bona fide | seruiit, si postea liber pronuntiatus sit, possit dare ei, cui seruit. Sabinus | utraque scribtura contineri, et bis ^c idem dictum. |

20 Item. Sed tantum patronum a liberto excipit. Quidam putant etiam liberos | patroni exceptos, quoniam libertus continetur serui appellatione. Et sicut in XII tabulis patroni appellatione etiam liberi patroni | continentur, ita et in hac lege. |

Item. Contra autem, liberti a patronis excepti sunt? 25 et hoc iure ulimur, ne excepti | uideantur, ut et dare et capere lex eiis ^d permittat. |

Paulus lib. XXIII ad edictum de breuib. Perficitur donatio in exceptis personis | sola mancipatione uel promissione; quoniam neque Cinciae legis exceptio | obstat, neque in factum, si non donationis causa mancipauit, uel promisi me datu|rum; idque et diuus Pius rescripsit. |

30 Item. Sed in persona non excepti sola mancipatio, uel promissio non perficit dona|tionem: in rebus mobilibus, etiam si traditae sint, exigitur ut et interdicto uel ^e | superior sit is cui donata est, siue Mancipi mancipata sit, siue nec Mancipi tra|||dita.

P. 20. a.

Diui Diocletianus et Constantius Aurelio Onesimo.

^a Sic repetitur, ut supra. ^b Suis deest superius. ^c Cod. his. ^d Ita cod. ^e Corrige uel interdicto.

* Successoribus donatoris perfectam donationem reuocare non permittitur; cum imperfectam | perseuerans uoluntas per doli mali replicationem confirmet. Unde |
 5 aditus praeses prouinciae, si de possessione te pulsum animaduertit, nec annus | excessit ex interdicto unde ui restitui te cum sua ^o causa prouidebit; uel, si hoc tempus | finitum est, formulam promissam quasi nullas uires donationem habuis|se dicatur, quaestione facti examinata iure praeses prouinciae sententiam ferre curabit. | PP. VIIL. kal. mart. Diocletiano V. et Maximiano IIII. cons. (293)

Idem Laelio Sempronio Laeporio. ** Donatio praedii, quod Mancipi est, inter non excep|tas personas traditione adque mancipatione perficitur; eius uero, quod nec Mancipi est, | traditione sola. Si igitur patrona tua in rebus humanis agens supra|dicto iure ex causa donationis, retento sibi usufructu, ad te eundem |
 10 fundum transtulit, intellegis ius tuum satis esse munitum; si tamen, | *** cum moreretur patrona, quam praedium donasse commemoras, possessionem | rei donatae non reuocauit. Iuxta quae aditus is, cuius de ea re notio est ^b auctoritatem | suam interponet. Dat. pridie kal. apr. Diocletiano Aug. VI. | et Constantio II. cons. | (296)

* *In marg. schol.* Nec imperfectam donationem a successoribus non *c* posse reuocari.

** *Schol.* Donatio praedi *d* Mancipi ab eo quod non Mancipi est, in quo discrepet.

*** *Schol.* Donationem praedii patronae in libertum ita firmam esse, si possessionem eius, cum moreretur, non reuocauit.

a Melius uidetur *tua*. ^b Cod. *c d e r n e*, singulis litteris linea superimposita. ^c Ita cod. Sed tamen *non* deleri ibidem uidetur. *d* Ita cod. At paulo post *praedii*.

Idem Aureliae Apollonidae. In filium a patre dona-
 tionum con|scribtis instrumentis, eum in uacuam indu-
 20 ctum possessionem, | horum lectio manifestat. * Cete-
 rum sine dubia facti quaestione diuus Titus An|toninus ¹
 parens noster necessariis angustis ^a ratione ejus con-
 sortii, quod nas|cendi tempore liberis et parentibus da-
 tur, cogitans ^b, non admitti scrupulosam inquisitionem
 statuit; nec idcirco patris indignatione | posse donatio-
 nem iustam unquam rescindi, summa cum ratione pla-
 25 cuit. PP. V. id. nou. Melantia, Caess. cons. | (294.
 300. 302?)

Idem Ulpiae Rufinae. ** Cum ex causa donationis
 uterque dominium | rei tributariae uindicetis, eum, cui
 priori possessio, uel soli, tradi|ta est, haberi potio-
 rem ^c conuenit. Dat. XII. kal. mart. Dorocor|toro. Ti-
 beriano et Dione cons. | (291)

30 | Idem. Aug. Homoneae. *** Si non est in uacuam pos-
 sessionem ex causa do|nationis inductus is, contra quem
 32 supplicas, nulla ratione tributarii | praedii dominus con-
 stitutus extraneus uindicationem habere potest. * |||...

* Q. XXVIII.

* *Schol.* Traditionem inter parentes et filios non requiri:
 nec patris indignatione ^d iustam donationem debere rescindi.

** *In marg. schol.* Si in causa donationis duo sibi dominium
 rei tributariae uindicent, potio-rem esse cui possessio tradita est.

*** *Schol.* Eum, cui non sit tradita possessio, rem ex do-
 natione sibi uindicare non posse.

^a Itali dicunt *i parenti stretti*. ^b Num aliqua emendatione hic locus
 eget? ^c Cod. *portionem*, quod mendum corrigitur a scholio. ^d Cod.
indignationem.

¹ Confer de hac constitutione cod. th. VIII. 12. 4.

DE COGNITORIBUS

ET

PROCURATORIBUS.

. . . ||| procuratori haec satisdatio remitti solet. Nam P. 62. b.
 cum apud acta non nisi a praesente do|mino constitua-
 tur, cognitoris loco intellegendus est. Ad defendendum
 cog|nitore constituto, dominus, non cognitor, actori
 satisdare cogendus est : | cum uero procurator defen-
 5 surus interuenit, non dominus sed procurator iudica-
 tum | solui satisdare compellitur. Quae satisdatio adeo
 necessaria est, ut eam remitti non posse ^a, | etiam si apud
 acta procurator constituatur, diuus Seuerus constitue-
 rit. Cognitore enim interueniente, | iudicatio domi-
 no uel in dominum datur. Non alias enim cognitori
 experitur ^b, uel ei actio | subicietur, quam ^c si in rem
 suam cognitor factus sit : interueniente procuratore, |
 iudicati actio ex edicto perpetuo ipsi et in ipsum, non
 10 domino uel in dominum, conpetit. |

Ulp. lib. VIII ad edictum non tamen sic putat cer-
 tis uerbis cognitorem dari debere, ut ^d si | quid fuisset
 adiectum, uel detractum, non ualeat datio, ut in le-
 gis actionibus. |

P. ^e Etiam graecis uerbis cognitorem dari posse, inter
 omnes constat. |

Secuntur haec uerba : “ et qui ¹ eam, quam in po-

^a Cod. *possit*. ^b Ita cod. ^c Cod. *qiam*, linea superducta, id est *quo-*
niam. ^d Cod. *u*, linea superposita; qua nota alibi significatur *uel* aut
uen. ^e Haec littera rubro, et quidem uix superstite, colore scripta est.
 Intelligendus autem uidetur *Papinianus*, aut *Paulus*.

¹ Locus hic, usque ad uerba dig. III. 2 fr. 1. in med.
passus fuerit, plenior legitur

testate habet, genero mortuo, cum | eum mortuum esse sciret, in matrimonium conlocauerit, eamue sciens
 15 uxorem | duxerit; et qui eum, quem in potestate haberet, earum ^a quam uxorem ducere passus fuerit ^b, quae uirum, parentem, liberosue suos, uti mos est, | non eluxerit; quae cum in parentis sui potestate non esset, uiro mortuo, cum | eum mortuum esse sciret, intra id tempus quo elugere uirum moris est, nupserit. ”

Parentem, inquit ^c. Hic omnes parentes accipe utriusque | sexus : nam lugendi eos mulieribus moris est. Quamquam Papinianus lib. II quaestionum etiam | a liberis uirilis ^d sexus lugendos esse dicat; quod nescio ubi legerit. Sed quatenus | extendatur parentum appellatio, non est definitum apud quemquam. Itaque erunt lugendi etiam ex feminino sexu parentes : liberos similiter accipere debemus, | et nepotes, et deinceps ultiores exemplo parentum. Lugendi autem sunt | parentes
 25 tes anno, item liberi maiores X annorum aequae anno. Quem annum decem mensuum ^e esse, Pomponius ait. Nec leue argumentum est, annum | X mensuum esse, cum minores ^f liberi tot mensibus elugeantur, quot annorum decesserint, | usque ad trimatum : minor trimino non lugetur, sed sublugetur : minor anniculo | neque lugetur, neque sublugetur ¹.

50 . . . [XXXIII. 9] Uerba autem edicti haec sunt :

^a Ita cod. ^b Post uerbum *fuerit* sequitur spatium uacuum. ^c Ita cod. ^d Cod. *uiriles*. ^e Ita cod. *pro mensium*. ^f Cod. *minoris*. ^g Ita uidetur in cod. quamquam dubia scriptura est. Haud scio, an legendum sit : *Paulus ad edictum lib. LXXIIII*, uel *Ulp. ad ed. lib. L XXVII*.

¹ Legesis similia fere apud Paulum sent. I. 21, nec non apud Plutarchum in Numa cap. XII. Iam uerbi *sublugeo* in pisano cenotaphio lecti praepo-

steram et falsam omnino significationem sibi finxit Norisius, nempe *non aliquantulum sed plane iuste lugendi*.

“ alieno nomine , item per ^a alios , agendi potestatem |
non faciam in his causis , in quibus *neue* dent cogni-
32 torem , *neue* dentur , edictum conprae|hendit. ”

Quod ait alieno nomine ^b , item per alios , breuiter
repetit duo edicta : ||| cognititorium unum , quod per-
tinet ad eos , qui dantur ; ut qui prohibentur uel da-
re , uel da|ri cognitores , idem et procuratores dare
dariue arceantur. |

P. 62. a.

Ob ^c turpitudinem et famositatem prohibentur qui-
dam cognituram | suscipere ; adsertionem ^d , non nisi
suspecti praetori. |

5 Diui Diocletianus et Constantius Aur. Pantiae. Actor
rei forum sequi debet , et mul|ier quidem facere pro-
curatorem sine tutoris auctoritate non prohibetur.
Si quam itaque | habes actionem , experiri magis iure ,
quam aduersus ea , quae pro tuo ^e statuta sunt , quae-
cumque postu|llare debes. PP. V. id. nou. Heracliae ,
Augg. V. et IIII. cons. | (293)

10 . . . f Aur. Agemacae. Actor rei forum , siue in rem ,
siue in personam sit actio , sequitur. Un|de perspicis ,
non eiusdem prouinciae praesidem adeundum , ubi res ,
de quibus ^g agitur , sitae sunt , sed | in qua ^h is , qui pos-
sidet , sedes ac domicilium habet. In rem actio priua-
ti iudi|cii quaestionem continet : dominae praesentia ,
si procurator agat uel defendat , satis|dationem recte
postulat. Nam procuratorem tam puellam tutore au-
ctore , quam adul|tam posse facere , nulli dubium est.
PP. Sersum ⁱ XVIII. kal. feb. cons. ss. ^k | (293)

^a Cod. post. ^b Heic sequitur spatium uacuum , id quod post uerbum
potius *conprachendit* relinqui debuerat. ^c Vix tantum spatium est ut scri-
bi possit *idem*. ^d Excidisse uidetur *ob*. ^e Corrige *te* uel supple *aduer-*
sario. ^f In margine scriptum uidetur *quod XII* , uel *quod ait*. ^g Cod.
de quibus res ubi. ^h Cod. *quas*. ⁱ Ita euidenter in cod. ^k Nempe *su-*
prascriptis.

15 . . . Lib. XXI. R. Mulieres quoque et sine tutoris auctoritate procuratorem facere posse. |

Lib. II. R. Procurator absentis, qui pro euictione praediorum, quae uendidit, fidem suam | adstrinxit, et si negotia gerere desierit, obligationis tamen honore praetoris auxilio non releuabitur. |

20 Sub condicione cognitor non recte datur, non magis quam mancipatur, aut acceptum uel expensum fertur. Nec ad rem pertinet, an ea condicio sit inserta, quae, non expressa, tacite inesse uideatur. |

Lib. II. R. P. respondit: si procurator absentis aliquam actionem absentis nomine inferre uelit, cogendum eum aduersus omnes absentem defendere. |

25 Lib. II. R. Quoniam praesentis procuratorem pro cognitore placuit haberi, domino | causa cognita dabitur, et in eum, iudicati actio. |

Procurator absentis, qui pro domino uinculum obligationis suscepit, huius eius frustra recusat: et ideo nec iudicati actio post condemnatum procuratorem | in dominum datur, aut procuratori, qui uicit, denegatur. |

30 Lib. XV. R. Absentis procuratorem satisfacere debere de rato habendo, recte | responsum est. Multis enim casibus ignorantibus nobis mandatum solui potest, uel morte, uel reuocato mandato ^a. Cum autem certum est, mandatum perseuerare, id est, cum praesens est dominus, dationis necessitas cessat. |||

.

P. 59. b.

dotis nomine effici . . .

uel sponsorem reuersum . . .

facientem prohibeat . . .

^a Cod. mandata.

depraehendat non furt. . . .

5 adquirat actionem non mirum. . . .

cant; Iulianus, etsi m

rator denuntiet n

fiduciae actionem

retinemus, uelut si m

10 conueniat intra bienñium

nobis utile est quod ui aut *clam*

et adquirat actionem si

Actor municipum

gitur interdum ne ut

15 accipere cogitur, quod iudi

sicut in cognitore

casibus, quibus et cognito

te ei soluitur, sicut nec

aduersus omnes de f. . . .

20 defendere intellec

satis dederit ceter

iuuare debet sicu

Lib. I. Sententiarum. Cum quo agitur

uindiciarum aduer

25 Si in persona ^a sit actio d

in rem pro praede litis et uindiciarum

Actoris ¹ procurator *non solum absentem defendere, sed et rem ratam dominum habiturum, satisfacere cogitur.*

Procurator ante g

30 accipere iudicium

Diui Diocletianus et Constantius, ...

32 citra mandatum do |||

||| ^a Ita cod.

1 Consult. uet. jur. c. 3. (pag. 1481. ed. Berol.)

P. 59. a.

. mino a procuratoribus dis-
ex superfluo autem ea, quae procu-
mare desideras. Nam prin-
temporis terminos perpe-
 5*mart. Nicomediae*

nato quae periculum ignominiae
itur; quia neque dominus condem-
et si cognitor in rem
 10 sem suam dato bis in
uel cognitore transfertur

famae periculum inrogat
cognitorem dirigere
 15 popularis cognitorem
litem contestatam admittit
accipere cogitur maxime
t capitales inimicitias
mittitur excusatio cogni-
 20 suspectus tutor postuletur
uelit retractare, quod actum
ur, quoniam famosa causa est. Nisi

um de pluribus speciebus
 25 auctur, quod edicto praetor perspicien-
facultatem uel a cognitore
iudicium transferendi
cognitoris sit affecta
t possit transferre non
 30*uerba* edicti talia sunt. “ Ei qui cogni-
re”. His uerbis non solum
 32 are autem cognitorem |||

ON TROUVE CHEZ LE MÊME LIBRAIRE :

Thémis ou Bibliothèque du Jurisconsulte ; publiée par MM. BLONDEAU, DEMANTE et DU CAURROY, Professeurs à la Faculté de Droit de Paris ; JOURDAN, docteur en Droit, et WARNKOENIG, Professeur à l'Université de Liège.

Ce recueil a commencé à paraître en 1819. — Depuis le mois de novembre 1822, et à partir du 5e volume, l'ouvrage est divisé en deux sections : l'une, consacrée à l'Histoire du Droit et à la Jurisprudence des Arrêts, est sous la direction exclusive de M. BLONDEAU ; l'autre, consacrée à la Doctrine des Auteurs et à l'Enseignement du Droit, est sous la direction, également exclusive, de M. DU CAURROY. A chaque section se joint un Appendice ; l'Appendice de la 1re section renferme les nouvelles et annonces relatives à l'état de la science du Droit en pays étranger ; celui de la 2e, est réservé aux annonces et nouvelles qui concernent particulièrement la France. Chaque feuille est marquée de l'initiale du nom de celui des Directeurs sous la surveillance de qui elle est publiée.

Une livraison de 3 ou 4 feuilles paraît à la fin de chaque mois, septembre et octobre exceptés ; les dix livraisons publiées dans le cours de l'année judiciaire, forment un volume d'environ 56 feuilles.

Le prix de l'abonnement annuel, est de 12 fr. pour Paris, et de 13 fr. 80 c. par la poste, pour les départemens et pour les pays étrangers à l'égard desquels on n'affranchit que jusqu'aux frontières ; l'abonnement coûte 15 fr. 60 c., pour les pays étrangers à l'égard desquels on peut affranchir jusqu'à destination.

On s'abonne au BUREAU DE RÉDACTION DE LA THÉMIS, rue Soufflot, n° 2, place Ste-Geneviève, à Paris. Le prix de la souscription peut être adressé, franc de port, par la poste, en un mandat, soit sur la poste même, soit sur une personne quelconque domiciliée à Paris.

On peut, en outre, s'adresser pour faire prendre sa souscription, chez les directeurs des postes, et chez les principaux libraires de Paris, des départemens et de l'étranger, notamment à Paris, chez M. Fanjat aîné, rue Christine, n° 3, et à Bonn-sur-le-Rhin, chez M. Marcus, libraire de l'Université ; qui l'un et l'autre se chargent de procurer tous les livres annoncés dans la *Thémis*.

Les quittances de l'administration auront toutes l'empreinte d'une griffe portant le mot *Thémis*, et les personnes qui auront souscrit ailleurs qu'au Bureau, voudront bien n'adresser leurs réclamations, s'il y a lieu, qu'au libraire ou au directeur de la poste, qu'elles auront chargé de souscrire, à moins que la quittance du Bureau même ne leur ait été transmise.

Toute la collection, depuis 1819 jusqu'au 1er novembre 1823, se vend 52 fr. 50 c., prise au BUREAU DE RÉDACTION.

Juris civilis Ecloga quâ, cum Justinianeis Institutionibus, continentur Gaii Institutionum commentarii iv, Ulpiani Regularum liber singularis, Pauli Sententiarum libri v, et breviora quædam veteris prudentiæ monumenta. — Paris, 1822.

IMPRIMERIE DE E. POCHARD,

RUE DU POT-DE-FER-ST.-SULPICE, N° 14.

Mai, Angelo, 1782-1854

Vaticana iuris Romani fragmenta

Parisii 1823

J.rom.f. 24 f

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10566265-1